

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXIV.

ŠTEV. 5.

MAJ 1914

Vsebina majevega zvezka:

1. Ivo Peruzzi: <i>Med kolesi. — Poziv</i>	201
2. Pavel Golia: <i>Pevac. — Pepelnična sreda</i>	202
3. Andrejanov: <i>Podlokarjev Tine</i>	203
4. Dr. A. Dolar: <i>Dr. Karl Arnošt Muka</i>	210
5. Marija Kmet: <i>Iz Bosne</i>	214
6. Pastuškin: <i>Prisluškovanje</i>	220
7. A. Damičev: <i>Resnica</i>	223
8. Zvonimir K.: <i>Ob morju</i>	225
9. Ivan Albreht: <i>Zadnji večer</i>	227
10. Anton Jeršinovič: <i>S. Gregorčičeva „Oljki“ — kantata</i>	228
11. Ivan Albreht: <i>Sestanek</i>	231
12. Ivan Lah: <i>Roman o gospe Ani in študentu Avreliju. (Dalje prihodnjič.)</i>	232
13. Ivo Peruzzi: <i>Plašno kot kralj Lear . . . — Bleda, mrtva noč</i>	238
14. Dr. J. A. Glonar: <i>Kraigherjev „Kontrolor Škrobar“</i>	239
15. Književna poročila	244
Dr. Lokar: <i>Podlimbarski, Gospodin Franjo. — Dr. R. Molè: Dr. Janez Mencinger, Izbrani spisi. — L. Pintar: Francé Ramovš, Slovarski doneski iz Trubarjevih del. — Dr. Fr. Ilešič: Kalac Ante, Biskup dr. Juraj Dobrila.</i>	
16. Glasba	248
Anton Jeršinovič: <i>Koncert „Glasbene matice“ dne 22., 23. in 26. aprila.</i>	

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h,
četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Štebinger.

Upravištvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Ivo Peruzzi:

Med kolesi.

Pošastne, zle melodije
pojo kolesa, transmisije . . .
In pravkar
je dvignil orjaško dlan,
da prsi stroju
postavi v bran . . .
Le stok . . .
In bil je ves bled in tih,
le v grlu zarjul je,
zadavil se vzdih . . .

„Pač dolgo se, mati, že oče mudi,“ —
otroci se stiskajo h krilu . . .
V njih dušah pa trnja in groze ni . . .

Deca ti mala, kaj hočeš od sveta?
Vzela boš križ, zapuščino očeta,
in težek kot grob ti bo vdar melodij
pojočih koles, transmisij . . .

Poziv.

Viharji se bliskajo
in v strastnih objemih ječijo,
vsi divji nad mestom gorijo
oblaki, čez polje vriskajo . . .

A v duši kak silno razkošje!
Železo in blisk se valita
zdrobljena po zemlji, ječita,
kot prsi, ki stisnil jih nož je . . .

Stoj! Stoj! Trenotek prelesti,
 ne daj oddehniti se misli boječi,
 ne pusti zmagavati varani sreči —
 raztepi obraz in ga tiraj po cesti,
 po cesti, brezzvezdni — do križa!
 in dete boječe in dete veselo,
 kot jagnje ročice bo vdano razpelo:
 Vem, vem, a trd je, kdor cilju se bliža.

Pavel Golia :

Pevec.

Kdo se s skrivnostjo svoboden pogovarja,
 a s sužnjo disciplino stopa v eni vrsti,
 ko misli obrazuje, pojme krsti?
 Vesoljnega poslanec poglavarja,
 pevec, ki v tihi, vzneseni minuti
 cilje bežečih dni zasluti
 in poznim vnukom vrednote vstvarja.

Pepelnična sreda.

Prijatelj, čuj!
 Sleci obleko pisano,
 umij z obraza šminčko,
 natakni zopet skisano
 vsakdanjo krinko
 in ne žaluj!
 Saj ta finale
 še ne zaključí šale.
 Med pustoma ostaneš dvema
 vendar le vedno — šema,
 sebi in drugim tuj.

Andrejanov:

Podlokarjev Tine.

Štirideseto leto posvetnega življenja je udarilo Tineta Podlokarjevega, da si je sezidal hišo, tako podobno njegovim mislim in njegovemu življenju, tako čudno, tako slično njemu samemu, da bi rekel: To je sam Tine!

Sam si je tudi sestavil načrt, ob katerem si je lomil dvajset let možgane: letos je narisal tako, za leto dni je popravljaj, ker ni bilo okno na pravem mestu in nazadnje se je razjezil, strgal papirje ter začel iznova . . .

Hiša je stala ob cesti, ki je končala nekje tam gori v kotu doline, kjer nisi več mogel ne na desno, ne na levo in nisi še vedel v tem kotlu, kje sta jug in pa sever. — Pred teboj je stala gora, za teboj pa hrib: človek bi mislil, tu je vendar konec sveta, če ni ga drugje!

Iz hiše mu je gledalo dvoje krmežljivih oken z železnimi križi — bile so njegove majhne oči; med njima so bila vdelana vrata — bil je njegov pokvečeni nos, in nad vhodom je bila povzdignjena hiša — temnilo se je njegovo smešno čelo, ki se je tulilo pod mahastimi lasmi. Pred njo je žuborel studenček in rekel bi, to je njegova vsakdanja čašica, v kateri se beli čisto domače žganje, ki ga je tako zmerno pokušal . . .

Gospod, ki je poznal Tineta, je šel mimo njegove hiše in se čudil: „To je res njegova glava! Iz katere dežele so jo prinesli in jo tu napičili? Saj to ni naša hiša!“ . . .

„Hiša je že, vse drugo pa pride!“ se je vedno tolažil Tine, ko se ga je lotil dolg čas in se je strašil pred prihodnostjo. Hodil je leta in zime, le po dolgem času se je zopet vrnil pravit, koliko je zaslužil in kako bogati. Vedno je živel tako skromno, da se je včasih smilil samemu sebi. Sveta in nad vse resnična mu je bila deviza: Če le štiri krajcarje imaš — ni groš, če devet ni desetica, če pa le devetindevetdeset — vendar ni še goldinar! S tem je meril križem svet in učil še druge, kot bi jim molil tri božje resnice.

Tako je bil Tine obogatel.

Pa kaj? Še tri take hiše bi lahko sezidal. Vedi si ga vrag, kje in koliko je imel denarja! Skrit in zviti je bil kot sam hudič! Delal

se je nedolžnega in pravičnega, pa se je lagal, da so mu padali zobje; če pa si imel trdno misel, da laže, potem je gotovo govoril resnico in smeh se mu je pritajeno kradel izza škrbastih zob ter se mu skril v rjave brke, ki so mu silile čez usta in so bile ožgane od najslabših cigar.

S ceste je imel Tine najlepši razgled po dolini in globoko tam doli je šumljala Židana voda ter mu je klicala v pozdrav . . . Slišal je vodo šumeti in bučati. A valov odmev se je komaj dotaknil njegove pijane duše, ki jo je bil opil z žgočo strastjo po denarju; zdelo se mu je, kakor bi mu bila pribrenčala v kosmato uho muha, ki ni mogla najti drugod boljšega zavetja.

Je li pa vedel, da je to odmev valov Židane vode? Saj ni skoraj nikdar pogledal po dolini; njegove motne oči so bile vedno uprte v novo hišo. Ogledal jo je od spredaj in od zadaj, zdaj od leve, zdaj od desne in konca ni bilo ne kraja . . .

Tine je poznal le eno življenje: v denarju, jedi in pijači. Veroval je le tedaj v srečo, če jo je mogel zgrabiti s pestjo, jo stisniti z vso strastjo ter reči: „Zdaj pa si moja!“

Ob lepem vremenu je tičal pod svojo rdečo streho. Skakal je od vrat do vrat, od sobe do sobe. Rjuhe niso smele imeti niti ene gube, temveč bile so napete, da bi se še ne poznalo, če bi legel nanje. Nato je hitel v drugo sobo, kjer sta stali dve okrogli mizi; na njih sta bili neokusni vazi, v katerih so gorele rdeče gartrože. Tu notri je sprejemal samo one, ki so ga hvalili.

„To vse je le za lepe ljudi!“ je pravil Tine.

Takrat je imel že krčmo, ki si jo je bil izprosil pri glavarju, ki ga je bil že nešteto krat odgnal.

„Gospod glavar, glejte in čujte! Revež sem, zapuščen človek in skrbeti moram za stare dni! Saj veste, kako je, če je človek star! Vse ga zaničuje in preganja, nikjer nima ne miru, ne pravice; povsod je nepridiprav in najraje bi vas ščedili tako dolgo, da bi vas še do groba pripeljali za nos . . . Prosim, gospod glavar, usmilite se reveža! Drugače mi ni drugega na tem svetu, nego smrt . . .“

Tako dolgo ga je Tine nadlegoval, da ga je navsezadnje premotil in gospod glavar mu je dal, kar ga je prosil tako ponižno in s solzami v očeh . . .

In zdaj je tekel še v tretjo sobo, kjer je bila pivnica. Brisal je venomer prah, nikoli mu niso bile štiri stolice na pravem mestu. Če je prišlo dekle po merico vina, ga je sprijel prijazno in lju-

beznivo. Pobožcal mu je drobno roko, potrkjal ga na ramo ter ga je prijel rahlo za bradico: „Lepo, pridno dekle, vzemi to rožico in misli name!“ . . . Dekle pa je nalahko zardelo, ga pogledalo tako malo po strani in je steklo na cesto.

Tine se je mislil tudi ženiti . . .

Jesenskega jutra se je zbudil navsezgodaj in je skočil z vzdihom s postelje: „Krčma je že, vse drugo pa pride!“

Ko je končal s svojim vsakdanjim delom, je poklical štirinajstletno deklico iz vasi predse ter ji ukazoval:

„Rožica, zdaj zabi na vse svoje misli in me poslušaj! Vzel sem te k sebi, da mi pomagaš, da se naučiš česa pri meni ter da ne pojdeš revica po svetu. Zato, Rožica, sem te sprejel v svojo novo hišo . . . Čuj dekletce! Zdaj grem doli v sosednjo vas in te pustim samo. Pazi in gospodinji, kakor te jaz vedno najbolje učim! Če stopi kdo v krčmo, pozdravi ga, prej ko ti pogleda v oči ter se mu prikloni z glavo: „Dober dan želim!“ A tako samo onim, ki nosijo gladko palico v rokah in bel ovratnik, židano pentljo pod vratom! Nato počakaj malce, glej mu ljubeznivo v obraz, dokler ne sede za mizo, pa vprašaj ga z drobnim glasom: „Gospod, ga bomo merico? Kajpada!“ Potem pa hitro skoči, a ne trdo stopati, da ne vznemiriš gospoda; natoči in položi na mizo, toda tako tiho, da se čašica komaj dotakne mize. Če pride možakar ali raven fant z zavihanimi rokavi, potem pa: „Tone ali Franc, frakelj, kajne? Treba je, kajpa treba!“ Tako, Rožica! Zdaj ostani tu, jaz pa grem!“

Skočil je v svojo sobo, vzel je črno suknjo, drobno in skrbno oglašeno leskovo palico ter je smuknil skozi vrata.

Rožica je stala pri oknu, pritisnila rdečežametna ličeca na mrzlo steklo in se je smehljala, ko so sledile njene mlade, sanjave oči Tinetovim drobljajočim korakom . . .

Oblak je rosil in Tine se je ogrnil. Kakor otroku mu je molela drobna glava izza visokega ovratnika in rjave oči so zrle začudeno v belo cesto, ki se je vila od ovinka do ovinka, od potoka do potoka. Gledal je široko polje, ki je padalo poševno navzdol k Židani vodi in je rumenelo v jesensko jutro. V živi meji za dolgo njivo je čepel črni kos in iz rdečerumenega kljuna so se trgali težki akordi, ki so sanjali o pomladi in ljubezni . . . Tinetu se je zdelo, da se ptica norca dela iz njega in je nevoljno pogledal proti njej. A nehote je komaj občutil to jesensko razpoloženje in v duši se mu je budilo težko hrepenenje po domačem polju; spočetka je mislil še vedno, da je to le šibkost njegovega zdravja in vpliv

vlažnega vremena na bolehav želodec. Pa se je spomnil, da mu je tako rilo po prsih že tedaj, ko je sklenil ostati na domači grudi, na njej živeti stare dni in umreti; združeno je bilo hrepenenje s strahom pred prihodnostjo, pred starostjo in smrtjo; kajti spremljala ga je po svetu edina iskrica ljubezni do domovine, da hoče umreti doma, tam, kjer se je bilo začelo njegovo posvetno življenje. . . In v tem strahu se je bil oklenil domače zemlje, jo zopet vzljubil in postavil nanjo svojo hišo, v kateri naj bi zaživel vse drugo življenje . . .

Jesensko jutro mu je dahnilo gorko željo po njivici in senožeti, kajti postalo mu je težko, ko je moral gledati le na tuje, kamor je bil obrnil oči.

„Kako srečen je človek, ko stopi na svoje in kar grabi po sreči v gorkem hlevu!“ si je zaželel, ko je šel mimo sosedovega senika, ki je bil prenapolnjen suhega, dišečega sena in za katerim se je vila rumena njiva.

Potrkal je s palico in glavo je nesel malo po strani. Ko se je bližal Zapotoku, se je fantovsko zravnal, šel je bliskovo s prsti čez brke in je začel krepko metati drobni nogi, ki so mu jih delale možate le široke hlače. Kajti že se mu je zdelo, da ga gleda tridesetletna krčmarica Tonica, ki je živela s svojimi tremi otročički v prvi hiši, kjer zavije cesta v vas. In naenkrat je začel težje sopsti, kakor bi ga bilo zgrabilo za dušo: ob kuhinjskem oknu je stala Tonica in pomivala kozarce. Videla ga je oddaleč in lahek smeh ji je silil med tanke ustnice, ko se je prikazala čudna stvarca. Skočila je od okna, da ne bi mislil, da ga pričakuje.

Tako je bilo življenje tudi Tonic in njenemu veselemu Andreju: pred šestimi leti ji je vsesal v ustnice in srce zadnji smrtnožgoč poljub, ki ji je dahnil zadnjo misel: „Skrbi za otroke!“ . . . Svete in kakor večne so se ji zdele te besede in premagale so jo, da jim sama ostane skrbna mati in sam Andrej njihov oče! In skrbi in težave so ji jele orati čelo in lice. Pa z vdanostjo je gledala vse to, kajti njeno gorko, močno kri so sesali le njeni otroci . . . V tem se je umirila in na vse je zrla z lahkim očesom.

Tine jo je zavil po stari navadi pod okno, potrkal s palico na steklo ter se je obrnil za oglom k Tonic.

„Sem vedela!“ je mislila Tonica ter je stopila po čašico in mu nalila domačega sladkega likerja. Saj ji je vedno naznanil s palico, da že gre in da mora biti kapljica na mizi.

„Pridna, Tonica, pridna!“ jo je pozdravil; pri njej ni poznal drugega pozdrava.

„Kajpada!“ se mu je nasmehnila.

„Takšno ženico bi...“ je vzdihnil skozi zobe, da bi ga skoro ne slišala.

„Treba bi bilo, treba, Tine!“

„Še bolj ko treba.“ —

Beseda mu je kar obtičala v grlu, ko ga je bila pretresla Tonica s svojimi velikimi, črnimi očmi.

„Torej je sila, Tine?“ ga je podražila in šlo ji je na smeh. Vedela je, kako rad bi jo vzel za ženo. Up in sreča sta mu šla po vodi, je mislil, ko mu je bila odbila besedo, ki jo je skrivoma nosil kakor rdeč zlat v pesti, pa si ga ni upal pokazati na dlani. A ni še obupal in hotel ji je vtisniti besedo v srce: „Tonica, me hočeš za moža?“ Kakor otrok jo je gledal, ki prosi matere kruha; tresel se je in čakal odgovora.

„Možiti — pa ne!“ mu je vrgla odgovor v obraz, kakor bi ga švrknila s šibo nesreče in bi mu zamašila oko in uho. Zdel se ji je mrtev kip, mimo katerega gre človek molče. Tine se ji je zdel človek brez misli in brez življenja.

Ta dan ni bilo več Tineta. Skrival je svoje sile in nadloge Bogu in ljudem. Rožici ni razodel svojih skrivnosti, pa iz sanj ga je slišala: „Tonica, hočeš biti moja žena?“ . . .

V tej noči se ga je dekletce prvič zbalo. „Za božjo voljo! H kakšnemu človeku sem prišla?“ Njegov glas se ji je zdel tako divji, poln groze. In Rožica je zaspala pozno v noč in sanjala je težke sanje... Njena sobica je bila nad Tinetovo. Postelja je stala ob oknu, odkoder se je ukradel pogled čez rumeno polje k Židani vodi, ki ji je pravila včasih v sanjah čudnolepe pravljice. Nebo jo je gledalo v spalnico in ji sejalo na tisoče žarečih zvezd, ki so obsevale njen židan obrazek; saj je brezskrbno puščala odgrnjeno okno, ker se ni hotela skrivati pred nočno lepoto in drugega se ni bala. Na lahko rezano čelo so ji padali zlati kodri in pod njim ji je zaprl okrepčajoči sen okrogle, angelsko mirne oči. Drobna usteca so bila komaj odprta in iz njih je dihala mlado življenje. Bele roke so ležale kot mrtve na gorki odeji in v dlani je bilo vdeleno, da je revica brez očeta in matere... Gorje mu, nebo naj bi se pogreznilo nanj, kdor bi se z grešno, strupeno mislijo le dotaknil te božje stvarice!

Za teden je bilo dni več načrtanih v času, ko je Tine iskal in dirjal kakor bloden iz kraja v kraj, kot bi mu bila udarila vsa kri v možgane in bi mu jih še bolj ožgala, in ko se je zopet pokazal Tonici. Gledala ga je za sedem let starejšega. Po svoje je potrkal na okno in po stari navadi mu je natočila.

Potrkljal je po kljuki, tako se je tresel, ko je vstopil, in je hotel iztrgati besede, ki so se mu bile zapičile v grlu: „Pridna, Tonica, pridna!“ je zagrčal skozi škrbaste zobe, da je Tonica kar obtičala sredi kuhinje. In Tinetu so se zježili redki in dolgi lasje, kakor bi mu bil iztrgal kavčmar srce pogumnosti.

A Tonica je bila dobra. Smilil se ji je in pobožala ga je z gorkim pogledom. Pa te njene oči, polne ženske čudotvorne ljubezni, so ga švignile do mesa, mu razvnele mrzlo kri: zdražile so v njem vse strasti, postal je njihov otrpneli suženj. Stopil je tik pred njo, vrgel je roki od sebe, ju stisnil v pesti ter ji siknil v slepi blodnji žgoče strasti besede v obraz:

„Tonica — bodi moja žena!“

Pa zobje so zaškripali in noga se je vpičila v pod: „Poberi se . . . vrag . . . da ti ne pljunim v obraz in ti ne raztrgam še tiste trohice duše!“ . . .

Pod mrak je bil prišel in pozno v noč se je vračal, ko mu je korak težko meril cesto. Na vzhodu je pokazala luna izza gore svojo svetlo plešo in obsijala dolino do Tinetove hiše s svojimi mrzlimi žarki. Zahod pa je bil nabasan s črnimi, gostimi oblaki, ki so skrivali v sebi najsvetlejše bliske in strele. Obstal je Tine, ko ga je zgrabila mesečina za vpognjeni hrbet in je zagledal sključeno senco pred seboj: bil je črn kanton sredi ceste, da bi kdo lažje zavozil pod zid. Zgrozilo ga je, ko je švignil svetel blisk iz oblakov navpično v dolino. Zdelo se mu je, da se mu je pokazal Toničin duh in njegove moreče strasti pijane oči so gledale lepo žensko v dolgi, beli obleki z dolgimi, razčesanimi lasmi po golih, gorkih ramenih, z belo, golo desnico na srcu in z levico kazočo v nebo; z jasnim čelom, z mislečimi očmi in z govorečimi, drobnimi ustnicami . . . Misлил je, da ga kliče k sebi, da ga objema . . . Iztegnil je umazane roke po njej: črna roka s petimi prsti bi ostala, kamor bi se je dotaknil. Zagnal se je, da bi jo zgrabil in stisnil na svoje hripajoče prsi in bi je več ne izpustil . . . A je grabil le po gosti temi in se je zakolovratil po ostrem kamenju . . . Proklel je in se pobral z mislijo, kako ga vse vara in se dela norca iz njega. Pa

se je zaklel, da ugrabi, kar dobi, samo da bi zadostil samemu sebi. In iz majhnih oči so sikali živi rdeči demončki.

Pri priprtem oknu je sanjala mlada Rožica. V angelski obleki je plavala nad Židano vodo in sejala rožice po zelenem polju ter je gledala svojo mamico, ki je nikdar prej ni poznala . . . Pri odgrnjenem oknu ji je obsevala mesečina nežno glavico, ki se je pogrezala v mehki blazini, in daljne zvezde na vzhodu so jo obšipale s svojo svečanostjo . . . Kako mirno je spala, kako lahko dihala! Gorje, kdor bi se je le dotaknil! V trenutku bi mu usahnila roka in zmešali bi se mu možgani! . . .

Odbilo je že polnoč. Zagrmelo je na zahodu, da se je tresel svet, ko se je nekdo plazil proti Rožičinemu oknu. Strastno so praskale dolge roke po zidu, da so se hoteli zapičiti dolgi prsti; najraje bi strgal k sebi okno z kamrico vred. Poblisknilo se je in treščilo v gosto noč, med tem ko je luno požrla visoka gora. Čepel je že na odprtem oknu in gorele so mu oči . . .

„Mamica, mamica!“ je zaklicala Rožica iz sanj.

„Ni mamice, Rožica, ni očeta . . . sama si . . . zapuščena . . . revna stvarica med strašnimi zverinami v divjem gozdu . . .“ ji je sikal skozi zobe in se smehljal v strastni slasti kakor žival, ko že grize in mlaska ob plenu.

„Mamica, mamica —“ je zavriščala, ko so se dotaknili njegovi ostudni prsti njenih belih rok, njene mehke bradice in gorkih ramen . . .

„Mamica, čuj, pridi . . . mamica! . . . O Bog . . . moj Bog!“ je upila in ihtela že v vroči omotici. Toda čula sta jo le blisk in tresk, tema in noč. —

Bila je noč in prišlo je jutro z novim dnevom, ko so peljali žandarji Tineta uklenjenega v zapor . . .

Hiša, z rdečo streho, s pokvečenim nosom in s krmežljivimi očmi pa je ostala sama in zapuščena, oddana vetru in dežju v objem: edina slika in edini spomin na Tineta Podlokarjevega.

Dr. A. Dolar:

Dr. Karl Arnošt Muka.

(K njegovi šestdesetletnici.)

Ni dvoma, da lužiški Srbi, zadnji ostanek tako mogočnih polabskih Slovanov, vidno propadajo. Pred tisoč leti so segali tje do Rena in na konec Holsteina, potem pa se je ponemčil kraj za krajem, dežela za deželo. Še pred 50 leti je bilo toliko in toliko okrajev lužiških, bili so tam slovanski duhovniki, sedaj jih ni več treba. Nekdaj mogočni gospodar je postal prevžitkar, ki pri Nemcu vdano čaka svoje smrti. Za nadaljnih 50 let je Srbstva konec. Nastati in prenehati, tako je sojeno vsemu pozemskemu. Skrbimo torej da dosežemo vsaj srečno večnost!

Podobno toži in tarna duhovnik-urednik nekega dolnelužiškega časopisa v prvi letošnji številki. In res, razmere, v katerih živijo Lužičani, so naravnost obupne. Broječ komaj kakih 160.000 duš, razkosani med Saksonsko in Prusko, razdeljeni po veri v protestante in katolike, ločeni po jeziku in abecedi v Gornje in Dolnje, obdani, kakor pogrezujoč se otok na vseh straneh od nemškega morja, narod, ki vzlic prekipevajoči lojalnosti nima nobenih narodnih pravic, niti na papirju, ki ga hodijo sosedge radovedno gledat kot etnografično zanimivost, večinoma pa že komaj čakajo, da izgine tudi ta „madež“ z nemškega zemljevida — kako naj gleda tak narod v bodočnost?

In vendar! Vzlic tem težavnim razmeram postajajo taki obupni glasovi vedno redkejši, nasprotno pa veje posebno po Gornji Lužici zadnje čase sveža sapa, ki utegne pregnati mračne misli in navdati srca z novim pogumom. Germanizaciji se ustavlja vedno trdnejši jez in „Lužica“, edini njih leposlovni mesečnik, krepko zavrača oni *Memento mori*, češ, ne „Lezimo v grob!“ temveč „Vstanimo k novemu življenju!“ bodi geslo lužiških Srbov; odkrito išče in nahaja vzroke propada tudi drugod, ne le v ponemčevanju šole in cerkve, priporoča posebno ustanavljanje izrazito narodnih društev. Skoro čuditi pa se moramo njenemu pogumu, ko obsoja „vsepruski hurra-patriotizem“, ki duši vsako narodno zavest.

Problem malega naroda! Tudi mi Slovenci si ga stavljamo in mnogo jih je prišlo do podobnih zaključkov kakor lužiški urednik Šwjela. Na drugi strani pa nas uči izkušnja, da je ni sile na svetu, ki bi raznarodila še tako majhen narod, če ima globoko vkoreninjeno voljo do samostojnega narodnega življenja, če ima razumne voditelje in če ima vsaj moralno oporo večjega naroda. Zdi se, da

so ti pogoji pri Lužičanih dani. Vedno bolj se umika malodušnost rastoči narodni zavesti, ne čutijo se več osamljene, iz zanimanja in podpore slovanskih bratov zajemajo novih močij. To je seve v prvi vrsti delo narodnih buditeljev in voditeljev, ki jih je blaga usoda tekom poslednjih 70 let naklonila revnemu narodu. Imena Zejler, Smolef, Hornik izgovarja vsak Srb z največjo hvaležnostjo. Toda umrli so, njih mesto pa zavzema sedaj dr. Arnošt Muka, ki ga narod s ponosom šteje med svoje najboljše sinove. Letos 10. sušca je slavil svojo šestdesetletnico in zato si je „Lužica“ nadela slavnostno obleko. Pozdravna pesem obsega 15 alkejskih kitic in se ponša z dvojnimi akrostihom. Nato sledita dva članka, v katerih je popisano življenje in delovanje slavljencevo. Njemu v čast je izdal v Sarajevu tudi Josip Milaković obširno hrv. brošuro. Razen tega so se umevno vsi večji slovanski listi spominjali tega dogodka.

Dr. Muka se je rodil kot sin imovitih protestantskih staršev dne 10. sušca l. 1854. v Velikem Wosyku, vasi blizu Budišina, stoječi na griču, odkoder je lep razgled na vse strani tužne Lužice. Budišin je mesto kakor naš Maribor, ima slovansko okolico, a nemško zastopstvo. Lužičani, posebno Gornji, imajo tu svoje duševno središče. Tu je njih tiskarna, sedež Matice, tu stoji tudi krasni Narodni dom, ki so ga otvorili l. 1904. Iz domače ljudske šole je prišel mladi Muka takoj v budišinsko gimnazijo, kjer je kmalu premagal začetne težkoče, tako da so ga učitelji drugim stavili za vzgled. Po svoji resnobi in pridnosti je nadkrilil svoje součence, pristopil kot zaveden Srb tamošnjemu dijaškemu društvu Societas slavica Budisinensis ter postal kmalu duševni vodja in predsednik. Prebivši maturo se je posvetil na lipskem vseučilišču klasični filologiji, posebno pa pod vodstvom znanega profesorja Leskiena slavistiki.

Tudi tam se je odlično udeleževal izobraževalnega dela v društvu Sorabicum. Vsak petek, tako pripoveduje bivši njegov sošolec, so se shajali lužiški dijaki in eden je čital kratek spis, ki ga je sam sestavil. Največkrat je bil to Muka sam; on je druge vzpodbujal, vcepjal jim narodno zavest, bil je duša društvu. Takrat so pod njegovim vodstvom izdajali dijaki svoj list. Ker ni bilo denarja za tisk, je eden kaligrafično list s kemičnim črnilom napisal in potem razmnožil. Tako je izhajala „Lipa Serbska“ in povrh še ilustrovana! Muka je dokazal, da krepka volja ne pozna nobenih ovir.

Komaj pa so se začeli vseučiliški prostori prazniti, je Muka med prvimi prijel za „grčav les“ in se podal na svoj dom v ljubi Wosyk k materi, bratu in sestram, potem pa jo mahnil na razne kraje

svoje domovine. Povsod je imel svoje znance, ki so ga radi sprejeli; na teh potovanjih se je seznanjal z vsemi rodoljubi, obenem pa je tudi že takrat nabiral gradivo za svoje znanstveno delovanje kot jezikoslovec in folklorist. Tako je hodil od vasi do vasi, poslušal govoro in pravljice, obenem pa zapisoval. Včasih je šel v vaško gostilno, poslal po godca, ta mu je pel narodne pesmi, Muka pa je zapisoval besede in note. Gradivo je objavljaval potem v Lipi in v Matičnem Časopisu.

L. 1878. je napravil doktorat. Na svoji latinski disertaciji se je podpisal Sorabus (Srb). Po profesorskem izpitu je služboval na gimnazijah v Žitavi, v Budišinu, v Kamenci in od 1887 naprej deluje kot profesor v Freibergu na Saksonskem. Vlada ga je odlikovala z naslovom studijskega svetnika in pred kratkim konrektorja.

Koliko vrednot je združenih v imenu Muka za Lužičane! Kakor da pride mlad gospodar v zapuščeno hišo, tako se je pojavil Muka in videl, da manjka njegovemu narodu vsega, vsega. In lotil se je dela z večjo roko na vseh poljih, tu oral ledino, tam zbital in urejal, kar so nanosili predniki, povsod pa temeljito, kakor je last znanstveniku, in z nekako naglico, kakor da se že mudi.

Čez ozke meje svoje domovine je Muka znan učenjaškemu svetu kot pisatelj. Da ne omenjam njegovih latinskih razprav, je objavljaval svoje spise v lužiškem, nemškem, češkem, poljskem in ruskem jeziku. Izšli so ali kot posebne knjige, ki jih je deloma sam založil z izdatnimi žrtvami, ali kot članki v raznih znanstvenih časopisih. Ne bom jih podrobno našteval, omenjena hrvatska brošura jih ima vse navedene. Proučaval je vse, kar se tiče njegovega naroda. Iz starih listin je nabiral doneske za njegovo zgodovino, skrbno zbiral vse slovanske sledove, kakor se kažejo v imenih oseb, krajev, rek, gora itd., da bi dognal nekdanje meje Lužičanov, zasledoval je nadalje, kedaj, kako in zakaj se je to ozemlje krčilo, da je doseglo sedanje meje. Tu pa je mogel zajemati iz živih virov in na podlagi svojih obširnih potovanj križem sedanje in ponemčene domovine, povsod primerjajoč in popravljajoč uradne in drugih raziskovalcev podatke, je vzorno popisal svoj narod v jezikovnem, zemljepisnem, narodopisnem in literarnem oziru. Izdal je (narodne pesmi in narodno blago, kar ga je ali sam nabral, ali so ga drugi zapustili v rokopisu. Dasi sam Gornjelužičan, je vendar razširil svoj delokrog tudi na Doljno Lužico in baš njegovo največje delo obravnava: „Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen Sprache mit besonderer Berücksichtigung der Grenz-dialekte und des Obersorbischen“. Knjiga je izšla l. 1891. in obsega

v velikem formatu XVIII + 615 str. Posvetil je to delo, ki mu je pridobilo priznanje vseh slavistov, našemu Miklošiču. Od l. 1898. sem dela na velikem slovarju dolnjelužiškem, ki ga izda v nemškem in ruskem jeziku petrograjska carska akademija. Dosedaj je tiskanih čez 50 pol.

Zanimiv je nadalje njegov članek o Slovanih v Lüneburškem, ki je izšel l. 1903. v Slovanskem prehledu. Na poziv Krakovske akademije je prepotoval vse one kraje in iskal sledove nekdanjih polabskih Slovanov, katerih ostanki še sedaj tam živijo, tako so trdili negotovi viri. Muka je dognal, da je jezik že okoli l. 1750. zaniknil, pač pa se je ohranila slovanska narodnost v tipu, značaju, šegah, načinu bivališč, v imenih krajev, rek, gor itd. Kako so Slovane zatirali, se vidi na pr. iz tega, da je bil zakon s Slovani postavno prepovedan, in da so bili taki otroci izključeni od državnih služb.

V mladih letih se je poskusil tudi kot pesnik, a kmalu stopil za vedno s Parnasa. Pač pa je izdal pesni drugih pesnikov, Zejlerja najboljšega ljudskega, in Jakuba Barta Čišinskega, najboljšega umetnega pesnika. Za glediške odre izdaja tudi razne pripravne igre.

Še dvoje imamo omeniti iz njegovega pisateljstva. To je ustanovitev edinega beletrističnega mesečnika *Lužica*, ki jo je dolgo časa večinoma sam urejeval in tudi gmotno zalagal. List je zanimiv tudi za druge Slovane, posebno vsled listka, kjer zapisuje vsako gibanje na kulturnem in političnem polju in prinaša celo slovanske novice; zato je med naročniki tudi mnogo Čehov, Rusov, Poljakov. Še važnejše pa je Mukovo delo kot izdajatelja *Matičnega Časopisa*, edinega znanstvenega lista, ki izhaja dvakrat na leto. S tem je Muka obenem središče *Matičnega* delovanja, on je predsednik ali odbornik njenih odsekov, on njen najzvestejši duševni podpornik, pa tudi gmotni, kajti neštete darove je prejela *Matica* iz njegovih rok, tako da ji ni le mentor, ampak tudi mecen. On ji je tudi z neumornim vzpodbujanjem in nabiranjem pripomogel do krasnega doma, trinadstropne palače, ki je stala pol milijona kron.

Le površno smo tukaj v velikih obrisih podali Mukovo sliko. Njegove zasluge je priznal slovanski svet. Dobil je visoka odlikovanja iz Petrograda, Krakova, Zagreba, Prage, Belgrada, Cetinja. Kar nam dela Muka tako velikega in simpatičnega, je njegova trdna vera v končni uspeh sistematičnega dela, njegova osrčujoča nada v boljšo bodočnost, oboje porojeno iz požrtvovalne ljubezni do svojega ubogega, a zato tem milejšega naroda.

In res, dokler bodo Lužičani imeli može, kakor je Muka, lahko zaupno vzkliknejo: „Hišće Serbstwo njezhubjene!“

Marija Kmet:

Iz Bosne.

I.

Morje je blestelo v čisti modrini, zvezdice so poskakovale po njem, da je bilo videti, kakor bi izvirali živosrebrni studenčki hip za hipom iz široke planjave, se v hipu pogrezali in spet v hipu poživali. Bele skalnate gore so odsevale v morju, živele so z njim v enem objetju in v eni in isti tajni misli, ki ji človeški razum ne more do dna, v misli neskončnega stvarstva in bajne lepote. Šumeli so valovi ob ladji, ki jih je sprejemala in zapuščala, da so še v dolgem potu zrla za njo, kakor bi hoteli spet do nje. — A ladja jih je zapuščala in spet sprejemala nove, vedno nove, več in več novih. . . Človeku je bilo, kakor bi sedel sredi neskončne dobrote: nobene misli, nobenih želja, sam mir in sveta lepota. Slepec je sedel in igral na harmoniko. Lepo je igral, ni bilo onih hreščočih glasov vaških gostiln. Spajale so se melodije v tisto velikansko tajnost skalovja in morja, hotele, živele so z njimi. Samo slepci igrajo tako; tudi iz harmonike izvabijo umetniške in mehke glasove. Vse je živel, kipelo in ob obali so se tupatam pokazali cvetoči oleandri, polni žarečega ognja in rožnatih sanj. . . Tako smo se vozili dalje in dalje, vsi veseli in prevzeti lepote, miru in zlatega solnca.

„Kam gospodična?“ se je naenkrat odzval glas pred menoj. Pogledam in vidim človeka srednje velikosti, ki sem ga bila opazila že prej. Precej slabo je bil oblečen, obraz mu je bil trpeč in razoran in nobenega življenja ni bilo ne v obrazu in ne v glasu. Zaprt kup aktov se mi je zazdel, zapečaten paragraf, porumenel papir. „Potujem,“ sem odgovorila in spet zrla preko morja. Ni mi bilo do razgovora. On pa ga je menda prav zaželel. Prišel je spet: „Oprostite, domačinko sem videl v vas in sem vas nagovoril. Sicer pa se vam predstavim,“ in mi je segel v roko: „Doktor Pečar, sodnik v Sarajevu.“ Poklonil se je in spet sedel meni nasproti. Začudeno sem pogledala. Da je to doktor, sem si mislila, in jaz sem ga imela največ za kakega slugo. Menda je uganil moje misli, pa je povzel: „Menda se čudite, da sem to, kar sem se predstavil. Vidite, tam smo vsi taki.“

„Kje? V Sarajevu?“ ga vprašam.

„Da — tam, in v Bosni sploh — Kam pa potujete?“ mi je dejal in me pogledal.

X. malo glas

„V Bosno.“

„Tako, da ostanete tam?“

„Ne, da si jo ogledam,“ sem odgovorila.

„Čudno, navadno ne hodijo naši tja.“

Radovedna sem bila, kaj in kako misli, pa sem ga vprašala, če bi mi kaj povedal o Bosni, da bom natančneje poučena o ondotnem življenju in o ljudeh.

„Rad, rad vam povem,“ je povzel. „Že štirideset let sem tam, še pred okupacijo sem bil ondi. Takrat je bilo mnogo, mnogo slabše kot je zdaj, četudi sedaj ni vse v redu kot pri nas v Avstriji.“

„Saj je Bosna tudi v Avstriji,“ sem mu začudena dejala.

„Da, seveda. Pa mi, kar nas je od „naših,“ veste, vedno pravimo onim deželam „v Avstriji“, menda že zato, ker nas domačini iz Bosne imenujejo Šva^he, pa se čutimo malo tuje.“

„No in kako je bilo pred okupacijo ondi?“

„Takrat smo bili mi „Švabi“ veliki reveži. Nismo dobili ne stanovanja, ne hrane, nikjer ni bilo niti uradnih prostorov. V neki bajti je bila sodnija. Pa te bajte niso našim podobne. Iz blata, slame in kolov so, obstoječe iz dveh sob, v eni je živina, v drugi družina, ponekod pa družina in živina v enem prostoru.“

„Narava smo vsi,“ sem mu dejala smeje.

„Haha, narava seveda. In tisti ljudje so še zelo naravni, da veste. V tistih letih smo stradali v pravem pomenu besede. Ni bilo drugega nego janci, črna kava in perutnina. Za nekaj dni bi bilo vse to, ali vedno to ne gre, posebno ljudem naše hrane navajenim. In uradne stvari so bile vse zastale, delali smo do dveh, treh po noči, pa še nismo izdelali vsega. Nikjer kulture, nikjer omike. Vse divje in zapuščeno; niti luči ni bilo v pisarnah. Moja žena je stala pozno v noči pri meni in mi svetila s svečo, da sem mogel delati. V začetku sem hotel pobegniti, pa sem si delal korajžo in sem ostal. V Sarajevu, v mestu je bilo malo boljše, pa tudi ondi se je poznala prava turška kultura. Oni Srbi in Hrvati, Bosanci, seljaki so bili reveži. Delali so Turku dan in noč, on pa se je šopiril v svoji hiši kakor pred časi pri nas graščaki. Še sedaj imajo Turki po toliko in toliko duš, da jim delajo na polju.“

„Tudi sedaj?“ sem se začudila.

„Da, tudi sedaj. In če pridem včasih v kako vas, pridejo seljaki k meni, pa me povprašujejo: „A kada, gospodine, očemo biti zbilja slobodni? Kada očemo raditi i za nas i našu djecu?“ Nekaterim je res še zelo hudo, ker jih Turki naskrivoma še zelo izrabljajo. In

tako mora ubogi seljak delati Turku, poleg tega pa še plačevati davek Švabom. Hudo je to res.“

„Pa kakšni so ti seljaki?“

„Dobri in neumni ljudje. Snaga ni njihova prijateljica in delo tudi ne. Da imajo le kumare, čebulo, janca in črno kavo — dovolj jim je.“

„In zemlja, ki jo obdelujejo, ni rodovitna?“

„Seveda bi bila, če bi jo kdo obdeloval. Ali Bosanec jo ne gnoji in pusti, da raste samo, kakor pač more — ko več ne rodi, pa jo pusti za pašnik par let in potem jo spet enkrat razorje, a gnoja ji ne privošči. Ne ljubi se mu.“

„Morda ima prav — kakšna pa je sploh dežela?“

„Bosanske pokrajine so lepe, videli boste, a tako zapuščene in otožne. Sije solnce na travnike, na polja in gozdove, a ti travniki nimajo bujne trave, ta polja niso bogata in morju podobna, in gozdovi niso veselega zelenja polni. Mrkla, tiha žalost in otožnost sta prevzeli vso zemljo, vso mlado zemljo, ki še ni rodila, ki še ni trpela in imela onih globokih ran. Počiva zemlja, počivajo ljudje.“ Pogledal je po morju in se zamislil. Slepca je bil prenehal igrati, solnce je sijalo gorkeje in gorkeje, morje je blestelo bolj in bolj. Pomaknila sem stol bolj v senco in spet vprašala:

„Oprostite, ali je zemlja sploh bogata?“

Ozrl se je in odgovoril prijazno: „O da, bogata je, ali izrabiti je ne zna nihče. Ima premogokope in polno vrelcev, kisle, žveplene in sploh zdravilne vode. Ali po nekaterih krajih kar vse leži in voda teče po travniku, kakor pri nas navadni studenci in potoki.“

„Moj bog — milijoni leže v tej vodi!“

„Seveda. Pa vidite, domači ne znajo tega, naših pa ni, posebno Slovencev ne. Vidite, pa pridejo Nemci iz rajha in si polnijo žepce s slovanskim denarjem, in jedo sad slovanske zemlje in kar je še hujše, potujčujejo slovanski rod.“

„Čudno res, pri nas ni nikdar govora o Bosni,“ sem povzela. „Bosna je vsem tako tuja, pa je vendar primeroma blizu naših krajev, in jezik je soroden našemu, a tako tuje nam je vse; pa hodijo v Ameriko, — a kaj, blizu je Amerika, — kar izprehajajo se nekateri od nas v Ameriko.“ —

„Kaj ne,“ je pričel spet dr. Pečar, „a Bosna, Bosna, kako daljna, tuja jim je ta! — Morda tiči vzrok v melanholiji zemlje, krajev in ljudi.“

Umolknila sva oba. Dr. Pečar je odšel s krova, za nekaj časa, nakar se je vrnil s kovčgom. Začuden sem ga vprašala:

„Že odhajate?“

„Da, gospodična, pri prvi postaji izstopim in se peljem z drugim parnikom v drugo smer. Tudi jaz zdaj malo potujem, a moja žena in otroci so doma na Kranjskem. Jeseni pa se vrnemo vsi spet v Sarajevo. Žal mi je, da ne morem z vami v Bosno, razkazal bi vam kaj!“

Med tem smo se približali mestu ob obrežju, kjer je doktor izstopil. Še nekaj časa sem videla njegovo sključeno postavo in ²¹⁴trudno hojo. Obrnil se je in mi pomahal s klobukom, potem pa smo spet odpluli. Večerilo se je že in morje je postalo čisto svilnato. Nič vode ni bilo videti v njem, kakor bujnobarvna svila je ležalo morje v večerni zarji; tudi šumelo je, kakor šumi svila. Nalahno je blestela mesečina, dolga srebrna pot se je raztezala po morju. Luči so svetlikale na obrežju, kačasti prameni so se motovili. In ko je bila že noč, je postalo vse tako tiho, da je človek nehote zadrževal sapo.

II.

Čez nekaj dni sem bila na bosanskih tleh, v glavnem mestu, v Sarajevu. Lepo mesto je to, obdano od gričevja na treh straneh, na četrti pa se razteza velika sarajevska ravan, slična ljubljanskemu polju, le da ni tako rodovitna in tudi ne tako obdelana. Moderno mesto je Sarajevo, zavito v neko brezkončno melanholijo. Po gričih se širijo turška poslopja, v vznožju, v ravnini pa stojijo moderne hiše in palače. Zelo lepo je izpeljana reka Miljačka čez sredino mesta, ki pada v majhnih kataraktih proti jugu, ob obeh straneh obzidana. Na gričih je polno trdnjav, vojaške posadke, ki ščitijo mesto tako varno, da govoriijo, da je Sarajevo nezavzetno mesto. Trgovci v Sarajevu so večina Judje, španski in nemški. Skoro vedno ena in ista imena se vidijo nad trgovinami, različnih Levijev in Löwijev ni ne konca ne kraja. Ti dobro tržijo in se bogate vidno od dne do dne. Mošej ali džamij je blizu sto. Visoko kipe proti nebu vitki minareti, kakor bi hoteli priklicati solnce in večne luči doli med ljudstvo. Turška bivališča, kar je še pristnih iz prejšnje dobe, so stara in trhla, in bala sem se, da se ne podere vse skupaj, ko sem stopala po vegastih lesenih stopnicah v turško stanovanje. A oni, ki stanujejo tam, so se mi smejali in se čudili. Turki imajo zelo čisto. Niti najmanjšega praška ni na stopnicah in

na mehkih preprogah, snežnobele zavese vise ob oknih in posode so čiste in se svetijo kakor kristal. Seveda tudi vsa družina pazi na snago; vsak se sezuje, preden vstopi v sobo, in si umije noge večkrat na dan in zato je mogoče ohraniti toliko čistočo. Turške žene so večinoma velike reve, blede so in upadle. Manjka jim zraka, zakaj večina je vedno zaprtih za zavešenimi in prepreženimi okni, in če hodijo zunaj, so zagrnjene, da jim ne vidiš v obraz. Kakor strahovi stopajo po ulicah mimo človeka, čisto tiho, le pritajen šepet ali smeh se začuje izza temnih halj. In poleg tega še ona zategla, monotona molitev hodže z minareta, ki še pozno v noč kliče Alaha in preroka na pomoč in budi muslimane k molitvi. Kar je Švabov spodaj sredi mesta, pa žive v kavarnah in gostilnah kakor pri nas, tudi promenado imajo, ki je živahna in bujna. Zelo veliko Slovencev je v Sarajevu in bila sem največ z njimi. Hodili smo po mestu, v oni stari turški del, kjer imajo Turki svoje prodajalne in delaynice. Slikovite so te prodajalne in kakor melodije spremljajo udarci kladiva na bakrene posode, ki jih izdelujejo vse te lepe, žive barve. Mirni so Turki in dostojanstveni. Nikdar ne ponujajo nikomur. Če je komu kaj predrago, ne bo Turek silil, temveč mirno skomizgne z rameni, se obrne ter nadaljuje svoje delo. Oblečeni so vedno čisto in nekateri jako dragoceno in z veliko spoštljivostjo pozdravljajo svoje hodže. Seveda jih je tudi veliko, ki so se otesli Mohamedovih naukov in so razmislili vso lepo igro, pa se zelo dajejo s pobožnimi častilci Mohameda. Hodže prerokujejo takim nesrečo in pogubo in hodijo od nevernika do nevernika jih buditi in opominjati. —

Najboljše, kar imajo Turki, so kafane. Večinoma so najlepše izven mesta, ob gričih Sarajeva, sredi zelenega vrta, večina na kakem opuščnem turškem pokopališču. Te izgledajo kakor čreda ovac. Vse belo je po travi, sami spomeniki, ki stoje zapuščeni in pozabljeni sredi življenja. A človeku ni tesno pri srcu ob teh grobeh, ni ga strah in ni mu čudno, prav navadno in še zelo lepo je na takih „vrtovih“, brezskrbno se ljudje smejejo in govorijo kakor drugod v gostilnah. Tudi mi smo zahajali večer za večerom v take kavarne na turških pokopališčih, in je zadišala ona aromatična črna kava, ki je tako izborna . . . In vse tiste posodice, lične in mikavne, da bi se človek igral z njimi. V teh turških kavarnah se odpirajo duše vseh onih, ki so v Bosni vsled kruha, a so ji vedno tuji in si žele nazaj v domovino. Res je imel prav oni doktor, ki mi je pravil na ladji, kako zapuščene se čutijo naši ljudje v Bosni. Vedno

so govorili v „naših krajih“, naših navadah in pa kdaj in kako se se nekoč povrnejo spet v domovino. Otožno so zrlí proti mestu in govorili melanholično, da se mi je zazdelo, da niso nikdar veseli in živahni. Čudno jim je, privaditi se pač ne morejo bosanskemu življenju, ki je popolnoma drugačno kot pri nas. Tudi na zunaj so drugačni. Oblačijo se bolj površno, od leta do leta opuščajo vse ono salonstvo, ki je pri nas v navadi. Nekako bolj naravno je vse v Bosni, in ker smo pri nas že tako zelo prepojeni z vsem parfumom kulture in smo takorekoč že sama esenca človeka, zato nam je Bosna še bolj tuja. Visoki gospodje in odlične gospe opravljajo tam dela, ki bi jih pri nas nikdar ne; hodijo oblečeni, kakor bi pri nas ne bili tudi doma ne, in vse to vpliva na novodošleca tako tuje. Če pa je kdo že leta in leta tam, se polagoma privadi takemu življenju na zunaj, zanemari se in otopi za vse. V notranjosti pa ga nekaj grize in trga, vleče ga nazaj v domovino, in zato je taka razdvojenost v vseh, da izgledajo, kakor bi bili pregnanci iz Sibirije. Imajo pač svoja društva, svoje veselice, a tujino čutijo menda bolj kot bi bili v Ameriki. Hodili smo na izlete v okolico Sarajeva, ki je tako lepa in divje romantična, a obenem tako žalostna in otožna. Morda vpíje vse tisto prestano gorje turških tlačanov in robov, vklenjenih Slovanov in sužnjev po osveti in boljši bodočnosti. Vsa zemlja, vsi ljudje so prepojeni s krvjo gorja in bridkosti, in kakor da bi bilo celo ozračje prepojeno z žalostjo. In če pride veseli Dolenjec ali Gorenjec v Bosno, kako mu je pri duši? In vendar bi bilo treba več naših ljudi tjakaj. Vedna potujčevanja, prej od strani Turkov, zdaj od strani Madžarov in Nemcev, ne more prínesti ničesar zdravega in krepkega. Bosanci, domačini, Srbi in Hrvati, so zelo vdani našemu cesarju. A ko je prišel pred nekaj leti v Sarajevo in so pridrevili domačini od vseh krajev, da bi ga videli in mu prirejali ovacije, je brž posegla deželna vlada vmes, da ni bilo nikogar, razen Nemcev na ulicah. Bali so se seveda one „revolucije“, ki jo duhajo tudi pri nas vedno nekje v ozračju. —

Bosna je lepa in vredna, da si jo človek ogleda. Ko sem odhajala, so prišli na kolodvor znanci „Švabi“ in s solzami v očeh zrlí za odhajajočim vlakom, zato ker je odhajal v domovino. In spet so si mislili, kdaj pa pridemo mi na vrsto . . .

Pastúškin:

Prisluškovanje.

Ne vem, ali se godi tudi drugim tako: meni se življenje razodeva zagrinjalo. Greš mirno svojo pot — rask: ena beseda, en pogled odgrne zaveso do nepoznanih prostranstev. Zgodaj že so se mi tako razmikali zastori pred strmečimi očmi. Moja deseta pomlad nosi črn pečat. Neizmerna, nepopisna boleš, kakor je nisem do tedaj še nikoli občutil, mi je v svetli mesečni noči presunila srce.

Teško, enakomerno hropenje se je trgalo od ležišč in me spominjalo hreščeče zasoplosti počenega meha v Toniševi kovačnici. Vstal sem, kakor že nekaj večerov po vrsti, počasi, počasi obrnil ključ in zabredel v morje mesečine, ki je zalivalo ravnino pred menoj. Podnevi so po njej topotala kopita, pisane oprave so žarele v solncu, dolge sablje so kakor bliski slepile moje oči. Zdaj so se bilke, pomendrane in pohojene, mukoma pobirale s tal in se nstavljale hladilni rosi v kopel in krepčilo. Krenil sem čez gomilo obešencev iz štirinšestdesetega leta — nalašč, da bi v bosih stopalih začutil zopet enkrat ono skrivnostno gomazenje in v srcu zonasto pričakovanje: zdajzdaj predere koščena roka zeleno rušo in me povleče v kraljestvo groze. Onkraj gomile sem vzel iz nedra svetlo okovane orgljice in mesil v mesečino, kar sem vedel o turškem griču, o solnčecu na planincih, o regimentu, ki po cesti gre. Na drugem koncu ravnine, kjer so strmeli v nebo starodavni, velikanski orehi, je pred ciganskim šatorom dogoreval ogenj. Moja šestnajstletna znanka iz Slavonije se je za šatorom kakor prejšnje večere igrala z rejenim, svetločrnim psom.

„Daj mi cigareto,“ je zaprosila, ko sem obstal tik pred njo.

Ponudil sem ji koruznih las in pipo iz divjega kostanja:

„Drugo leto, v latinskih šolah, bom kadil cigarete.“

„Kje bom že jaz drugo leto!“ je zarezgetala in vrgla glavo vznak, da so ji težke temne kite, prepletene s srebrnim denarjem, zazvonkljale po plečih. Zleknila se je na trebuh po žakljevinski slamnici in si podprla z rokami zagoreli obraz. Počeni sem poleg nje in prosil, da bi se smel igrati z njenimi kitami.

„Nič drugega?“ se je začudila in zasuknila glavo parkrat s tako naglico na desno in na levo, da so mi srebrniki vihrajočih las zacingljali okoli nosa. Vlovil sem jo za kite in ji s prsti česal razmršene kodre na čelu. Zdajci mi je potegnila klobuk z glave, ga

dala psu v gobec in zarila svoje prste v moje lase. Ščene je začelo z vso resnobo preizkušavati trpežnost sive klobučevine ob svojih mladih, špičastih zobeh. Razmišljal sem, ali naj se prepustim sladkemu mikastenju njenih prstov, ali naj priskočim svoji vehi na pomoč. Po kratkem omahovanju je zmagala ljubezen do vehe.

„Jaz ti dovolim, da napraviš z mano vse, kar hočeš,“ me je dražilo smejanje na slamnici, ko sem iskal po travi izgubljeno vrvico klobuka. Ona dovoli . . . Vse! V meni se je zganilo spoznanje, da bi se dalo s takim blagom, kakor se mi tukaj ponuja, marsikaj napraviti — kaj, se nikakor nisem mogel domisliti. O, če bi imel tudi jaz šestnajst let kakor ona . . . Čutil sem porogljivost v njeni ponudbi in toliko, da nisem kriknil: „Kaj se paseš, hudič, na moji zadregi; razodeni, če veš, kako in kaj naj ukrenem.“

„S tabo ni nič — si tako hudobna,“ sem se zaničljivo obrnil od nje in zablodil v mesečino.

„Jutri bom dobra,“ je rezgetalo za mano.

Doma sem se pritipal po prstih do svojega ležišča in zlezal pod odejo z vsem bogastvom, nabranim v jasni pomladni noči — tat, ki se boji, da mu nagrabljeni zakladi ropotoma popadajo po tleh in privabijo lastnika. Čudil sem se težkemu hropenju okoli sebe. Kako se more človek, bodi še tako izmučen, spričo take noči zavaliti v postelj in takoj zasmrčati? Budne sanje so se mi zdele stokrat bolj imenitne nego sanje v spanju. V spanju nisi sam svoj gospod, ne moreš sanjati, kar bi hotel, nepoznane sile te imajo v krempljih in ti navržejo, kar se jim zljubi: svetlih gradov ali okostnjakov, rumenih zlatov ali kozjih bobkov; ti pa tiho bodi, bratec, in sanjaj. Jaz da bi hodil na tako poniževalno tlako? O, mi smo mi — sanjamo, kadar sami hočemo in kar sami hočemo: o gostih črnih laseh z vpletenimi srebrniki, o zagorelih licih in peklenskih očeh, o poleganju pod orehi kraj šatorov, o mesečini, ki curlja orehom skozi veje, sili v goste črne lase, sije v peklenske oči, seda na dolge trepalnice, jih počasi, narahlo pripogiba, zapira, zapre . . .

Glasno ihtenje je skozi steno zasekalo v moje sanje in jih razpršilo. Uho je prislusnilo in se približalo zidu. Iz ihtenja se je trgal materin glas:

„Ti vzameš drugo . . . te poznam: že radi otrok. — Zdravnik tolaži mene kakor druge . . . tudi Kalanovo Marijo je tolažil — do zadnjega: danes trohni pod gomilo. Ne govori, jaz se poznam . . . čutim jasno . . . kakor še nikoli: eno leto . . . morebiti dve . . . in ti boš vdovec, moji otroki sirote. — Da bi že bili odrasli . . . bi nič

ne rekla — a tako . . . boš prisiljen . . . Moj Bog, moj Bog — če pomislim: mene odnesejo . . . Še preden se grob zaraste — tukaj, kjer zdaj ležim, bo ležala druga . . . in ti jo boš objemal, kakor objemaš zdaj mene . . . še bolj tesno . . . bolj vroče . . . Ah, jaz sem tako žalostna, tako žalostna . . . da bi umrla . . .“

Uho se mi je priželo k mrzli steni, sapa mi je zastala, moje oko je videlo skozi steno kakor skozi steklo: mati je zarila obraz v očetovo ramo, njene svetle solze polzijo po njegovem vratu, padajo na blazino, ginejo v njej. Oče prigovarja:

„Zakaj misliš zmerom na smrt? Zdravnik pravi, da se obrača na bolje — in tudi meni se tako dozdeva. Tvoje lice kaže čisto naravno barvo. Ne vznemirjaj se brez potrebe. Zakaj si vse to izmišljaš? Zakaj te črne misli? Živi mirno dan do dneva, pusti vse skrbi iz glave! Jaz ti vse prinesem, vse opravim . . .“

„Ti vzameš drugo . . . Ti vzameš drugo . . .“

„Glej, ljuba moja, zakaj me zmerom mučiš s tem? Zakaj zmerom . . .“

„Ah, mučim . . . Sama sebe najbolj mučim . . . Jaz nisem kriva . . . Pomisli: od ljudske šole naprej, kaj bi rekla, visim na tebi . . . Kreg, nasprotje, zasmehovanje, vse sem prestala, vse prenesla . . . In tista tri leta, moj Bog — Štajersko, Ogrsko. Češko . . . Če prebiram najina pisma . . . prej bo Soča iz morja tekla v gore — si pisal . . . in jaz noč in dan v strahu in trepetu . . . Moja ljubezen je vse premagala . . . Ah, in zdaj, zdaj naj te pustim . . . In tudi to, se mi zdi, bi ne bilo tako težko . . . če bi vedela, da prideš za mano — moj, samo moj . . . Ne, ne, ta misel me umori — ti vzameš drugo . . .“

„Ne, jaz ne vzamem druge. Potolaži se vendar — to ti škoduje. Kakor sem prisegel: do groba in onostran groba, zmerom in povsod si moja in jaz sem tvoj, samo tvoj.“

„Ah, ti vzameš drugo . . . Ti vzameš drugo . . .“

Besede so tonile v ihtenju. Prevzelo me je, da bi planil izpod odeje, se zagnal v hladno steno, jo predrl in skočil k materi. Očeta bi pahnil stran, oklenil bi se je okoli vratu — o, meni ne bi jokala ob ramenu, jaz bi našel vse drugačne besede, jaz bi jo znal vse drugače potolažiti:

„Ne, mati, ti ne umrješ, ti nisi bolna — ne smeš umreti, ne smeš biti bolna. In oče ne vzame nikoli druge, nikoli, ker te ima rad, kakor mene, bolj nego mene — vsi te imamo radi . . . reci, da nisi bolna, da ne umrješ, nasmehni se — drugače jaz ne morem živeti. Odpusti očetu, on ne najde zmerom pripravnih besed, on je truden, mora skrbeti za nas vse, težke in trde so njegove roke,

besede mu lezejo počasi iz grla . . . Poslušaj mene — v oči ti pogledam in vem takoj, kako je treba govoriti. Ne umri, ne joči, ti moje solnce, moje vse . . .“

Bela stena je štrlela nepremično pod strop. Zavil sem glavo v odejo, da bi ničesar ne videl, ničesar ne slišal. Zagrizel sem se v blazino, da bi vdušil bolest, ki je v divjem vzkliku iskala izhoda in besnela v meni, kakor da me zdajzdaj raznese. Šele pozno po polnoči sem se drznil prisloniti zopet uho k steni — slišal nisem ničesar. Po lastila se me je grozna zapuščenost, po telesu sem začutil brezmejno utrujenost in pomislil sem, kako lepo bi bilo, če bi pri tej priči umrl.

Ko je mati drugi dan sedela v vrtu pod razcvelo breskvijo in gledala z otožnimi očmi za nami, ki smo z motikami odgrebali sadike, me je zopet nenadoma obšlo, da bi skočil k njej, se izkazal na kakršenkoli način silno ljubeznivega in ustrežnega, jo pobožal po licu in ji povedal vse tiste lepe besede, ki sem jih moral ponoči dušiti v blazinicah. Spustil sem motiko v razor in stopil k njej. Stal sem pred njo in nisem vedel, kaj bi rekel. Sredi tega jasnega, glasnega dne — sem začutil — bi vse tiste besede za fanta, ki vsak večer vasuje med ciganskimi šatori, bile veliko, veliko premehke.

„Kaj poveš?“ se je bridkostno nasmehnila.

„Hotel sem . . . kajne, da ne umrješ?“ sem se zmedel in gledal v stran.

„Ti si poslušal ponoči,“ me je privila k sebi.

A. Damičev:

Resnica.

(Iz pesmarice teozofa.)

Oblaki temni, neprodorni,
svetlikanje le, mir strašan;
vkovan na križ umiram slutenj,
rešitve pričakujem dan.

Kar zažari obnebje celo,
oblake blisk je bel prodr . . .

Tedaj pa tudi jaz na križu
kot zemsko bitje sem umrl.

Zadel z neba je blisk me v prsi,
razsvetlil z ognjem je srce . . .

Jaz grem na zemljo, da z resnico
pomorem dvigati gore!

Kaj se to pravi?

Zvonimir K.:

Ob morju.

Sedela sva v verandi obmorske kavarne. Njena tenka, z modrimi žilicami prevlečena levica je slonela do zapestja na kameniti okrogli mizici in drobni prstki so se tesno oklepali majhne čaše s črno kavo. Desnica je bila oprta s komolcem ob rob mizice in je vrtela cigareto.

Molčala sva. Kakor skozi mračno daljo sem zrl nanjo, na njena voščenobela lica, na njene mrtve, črne oči in na njeno visoko frizuro; mirno, kakor izklesan kip je sedela kraj mene in se ni ganila, niti za hip ne.

Pred nama se je razprostiral na eni strani veliki trg, na drugi strani pa je valovilo šumeče morje. Drug za drugim so prihajali in odhajali v pristanišče majhni in veliki parniki; jadrnice so se zibale tik obrežja in zadaj na visokem morju, semintja so švigali in rezali valove urni čolnici.

Solnce je palilo morje in zemljo. Na trgu, kjer so stali v dolgi vrsti avtomobili, se je dvignil zdajpazdaj oblak prahu in se zaganjal proti verandi. Ljudje, ki so hodili mimo, so naglo stopali in si zakrivali oči in usta z dlanmi, da bi se ubranili prahu. Iz pristanišča, od morja sem, pa se je čul venomer rezki, zaspani klic utrujenih mornarjev in ribičev, včasih žvižgajoči brlzig dospelega ali odhajajočega parnika.

Gledal sem na morje pred seboj in sem skoro pozabil na časopise, ki so ležali na mizici. Pošumevalo je morje, zibalo se rahlo pod žgočim solncem in nemirno drhtelo.

Tudi ona se je ozrla hipoma proti morju in spustila desnico s cigareto na koleno; visoka frizura se je lahko stresla, a trepalnice niso trenile.

„Kako je soparno, soparno!“ se je obrnila k meni in vtaknila cigareto v usta; njen obraz pa je ostal enako miren in resen kakor poprej.

Izpil sem kavo in vzel v roke časopis.

„Ali je kaj novega?“ me je vprašala, ko je videla, da berem.

„Poglej!“ sem ji ponudil časopis.

Venomer so prihajali novi gostje, vendar naju ni nihče motil; naglo se je polnila veranda, kmalu so bile vse mize zasedene.

Zopet se je ozrla vame.

„Še eno črno!“ Odložila je časopis na mizico.

Po trgu je pridrdrala velika črna kočija, v katero sta bila vprežena čila belca; bliskoma je pridrdrala, bliskoma je izginila med množico drugih kočij.

Njena lica so se tedaj rahlo nasmehnila.

„Poglej, v takihle kočijah sem se vozila včasih, ali dolgo je že tega, dolgo . . .“ je govorila kakor sama zase in zrla vame s svojimi mrtvimi očmi. Komaj da sem slišal njen tihi, trudni glas, komaj da sem videl skozi dim njen obraz.

„Ali me poslušáš?“ se je nagnila k meni, in začutil sem na svojih licih njen vroči dih.

Dvignil sem glavo.

„Seveda. Še pripoveduj, rad te poslušam.“

V tem je zabrlizgnilo v pristanišču tako močno, da mi je brnelo še dolgo v ušesih. Odhajal je večji parnik. Na bližnjem pomolu so stali ljudje in mahali z robci, s parnika so jim odzdravljali.

„Tudi na takih parnikih sem se vozila nekdanj,“ so šepetale komaj slišno njene ustnice, oči pa so strmele v daljavo.

Počasi je rezal parnik valove. Še vedno so beleli in plapolali s krova robci v pozdrav; ali parnik se je oddaljeval vedno bolj od brega in je nama naposled izginil na visokem morju.

„O morje!“ je zavzdihnila polglasno, pogled še vedno v daljavo uprt.

„Ali ljubiš morje tako zelo?“ sem jo vprašal.

„Edino veselje na svetu mi je morje in nič drugega . . . Brez njega bi ne mogla živeti.“ In njena visoka frizura se je rahlo stresla.

„Nisem še ti povedala svoje zgodbe, pa saj ni nič posebnega,“ je govorila s svojim tihim, trudnim glasom. „Rodom sem Zagrebčanka. Imovite starše sem imela, oče je bil trgovec; toda kmalu sta obadva umrla. Bilo mi je takrat šele deset let, ali že nisem bila več otrok. Moj brat, ki je prevzel trgovino, ni znal gospodariti in se je v kratkem tako zadolžil, da se iz teh dolgov ni mogel izkupati. Živeli smo preveč potratno še takrat, ko se nam je bližal konec vsemu. Hitro je prišla katastrofa, gladko vse so nam prodali. Tako smo stali naenkrat na cesti. Šestnajst let mi je bilo takrat; bila pa sem že zrela navihanka. Moj brat je stopil nekam v službo, sestri pa sta šli bogve kam, da bi se preživel; morda še živita, v kakem mestu, nenavajeni dela, brezmiselno kakor jaz, morda pa sta že žalostno končali . . .“

„Kako, da si prišla semkaj k morju?“

„Že prej, ko smo še veselo živeli, sem bila parkrat tukaj, tudi po morju sem se vozila, in od tistih dob sem mislila doma mnogokrat na morje, ki včasih rahlo valovi pod južnim solncem, včasih buči in šumi do neba samega . . . Po naši katastrofi me ni strpelo dolgo v rodnem mestu. Vedno sem sanjala o morju, ki zaganja svoje valove ob obrežje, ki drhti tja v neizmerno daljavo, kamor ne seže pogled . . . No, leto dni pozneje sem že bila tukaj . . .“

Naslonila je desnico na mizico in uprla svoje mirne, trudne oči proti morju.

„Sedem let je že tega, kar sem tukaj, sedem let žalostnega, brezmiselnega življenja . . . Prepozno je zdaj, da bi se vrnila in pričela novo življenje . . . tudi nimam nikake volje . . . Kar sem enkrat pričela, se ne da popraviti, naj gre do konca to življenje kakor hoče . . . Doma nisem imela morja, tukaj ga imam; zato se ne dolgočasim.“

„To je vsa tvoja povest?“

Komaj vidno je zaigral okrog njenih ustnih nasmešek.

„Hočeš še kaj več? . . . Človek se lahko pogreza, iz prepada se reši le malokdo . . .“

Neprestano drvenje ljudi semintja, kriki mornarjev in ribičev, vedno hropenje avtomobilov, drdranje kočij po trdem tlaku, cingljanje električne cestne železnice — vse to se je zlivalo v en sam hrum in šum, ki je omamljal človeka. Molče sva strmela čez nedogledno morsko plan.

„Kdaj se ti zdi morje najlepše?“

„Morje je vedno enako lepo, vsaj meni se tako zdi, naj se koplje v solčnih žarkih in rahlo pošumeva ter valovi v daljavo, ali naj buči in prepeva svojo temno pesem, ko se pode preko neba črni oblaki, ko pesti vihar pod seboj razljučene valove — vedno je morje enako lepo . . . Tudi ni njegova lepota nič manjša zjutraj, ko se prikaže solnce tam v daljavi iznad valov, kakor zvečer, ko se skrije za njimi, in opoldne, ko drhti vsa neizmerna plan pod vročimi poljubi solčnih žarkov.“

Z mirnim, malomarnim glasom mi je pripovedovala vse to, da sem se čudil.

„Torej se nikdar ne dolgočasiš?“

Ni se nasmehnila, ni povabila glave, tudi ni umaknila svojega pogleda od mojih oči.

„Rekla sem, da ne; a dolgočasila bi se brez morja.“

Tu ob morju pozabim na življenje, ki se mi včasih gnusi, kakor pozabi bolnik nenadoma na svojo bolezen in si domišlja, da je popolnoma zdrav.“

Solnce se je bližalo polagoma k zatonu, in od morja je zahihljaj hladnejši veter.

„Kmalu bo večer. Če hočeš, pojdiva na pomol, predno se pogrezne solnce v morje,“ je govorila, in kakor prošnja so bile njene besede.

Plačal sem in šla sva z verande. Kakor na valovih je naju zaneslo med drvečo množico na pomol. Morje se je zasvetilo v trepetajoči luči, žarela so visoka jadra, goreča plan je prepevala svojo solnčno pesem; kakor v zlatu je krožil galeb visoko v zraku. Zagorela je krvavordeča luč, umirala, spet plašno vzplapolala in končno ugasnila.

Tesneje se je oklenila njena levica moje desnice. Tedaj se je oglasilo iz daljave kakor vzdihujoč, obupen klic v samoti se potapljačevega človeka in nenadoma je utihnilo v zamolklo šumečih valovih . . .

Ko sva se vračala proti mestu, je bila že črna noč.

Ivan Albrecht:

Zadnji večer.

„Oče, tvoja volja je tvoj ukaz.
Glej, pred teboj na krvavi obraz —
daj, da govoriva nocoj!

V solzah je prišla in v smehu je šla,
duša moja je šla za njo;
srce moje želi ji neba . . .
Oče, ali me čuješ nocoj?

Daj mi kelih! Več! O daj,
kapljico vsaj mi še kani za njo!“

V strahu bolestnem zavzdihnil je gaj,
v bridki ljubezni je molil Krist:
„Oče, glej — zdaj sem tvoj . . .“

Anton Jeršinovič:

S. Gregorčičeva „Oljki“ — kantata.

(O priliki koncertov „Glasbene matice“.)

Minilo je 32 let, kar je Simon Gregorčič, tedaj kaplan v Rifenbergu, zložil odo „Oljki“. Pesnik — idealist, ki pa je bil že okusil bridki sad spoznanja, je ubral v tej pesmi strune miru in tolažbe, ki jih je njegovo srce toliko iskalo in želelo. In utešil se je s poezijo, kakor se uteši bolnik z zdravilnim lekom. V nekem pismu iz one dobe toži svojemu prijatelju Gruntarju: „Neizrečene bolečine trpim; v verzih in pesmih dajem duška tem svojim bolečinam, vanje izlivam svoje srce“. Če veljajo te pesnikove besede za njegove druge tedaj nastale pesmi, veljajo tembolj za njegovo veličastno „Oljki“. — Hitro so našle Gregorčičeve pesnitve odmev v slovenskem ljudstvu, mahoma so se razglasile in priljubile. Mladina se jih je s prisrčnim veseljem učila na pamet, jih recitala in deklamirala, nekatere so že tudi dobile napeve. Nedved je z izredno globokim občutenjem in visokim zanosom l. 1883. uglasbil njegovo „Nazaj v planinski raj“, ki je bila poleg Foersterjeve „Ljubici“ malodane dve desetletji stalna točka na vzporedu vsake večje slovenske koncertne prireditve. In to je bilo najboljše, kar smo tedaj imeli. — Nenadoma, komaj da se dobro zavemo, pa se pojavi v naši glasbeni literaturi mogočen napredek, tolik, kakor izvestno ne v nobeni drugi panogi našega kulturnega razvoja. Mladi skladatelji, prepojeni svežega duha in modernega muzikalnega razumevanja, stopajo na dan „Novi akordi“ in „Glasbena matica“ v svojih izdanih jim odpirajo svoje predale, produkcija je čimdalje večja, boljša, izrazitejša.

K tem mladim skladateljem prištevam tudi — če že ne po letih, pač pa po duhu, občutku in muzikalnem razumevanju — skladatelja Gregorčičeve „Oljki“, p. Hugolina Sattnerja. Prištevam ga pa tem rajši, ker ga poleg velike nadarjenosti diči še druga lepa lastnost, neumorna delavnost in trudaljubivost. Komaj sta potekli dve leti, kar nam je podaril prvi slovenski oratorij „Assumptio“; oni slavnostni dnevi nam so še vsem v dobrem spominu. Toda Sattner, hrepeneč vedno više, je ob proizvajanju svojega prvega velikega dela že nosil v svojem srcu osnutek za drugo, če mogoče še lepše in boljše delo: sklenil je muzikalno upodobiti Gregorčičevo „Oljki“. Ni mu bilo mar ne truda ne učenja; kot redovnik mirno in tiho

živeč svojemu poklicu posveti ves svoj prosti čas glasbi. Dve leti brez prestanka. Sad tega neumornega dela smo imeli priliko uživati v treh koncertih „Glasbene matice“ 22., 23. in 26. marca.

Sattnerjeva skladba je zložena za tri soliste (sopran, alt in bas), mešani zbor in orkester; razdeljena pa je v tri velike stavke.

Prvi stavek. Orkestralni idilični uvod nas popelje v južne kraje, kjer raste v vinskem bregu oljkovo drevo. Pristrčno ga pozdravi kmalu nato zbor in solisti; saj je simbol miru, ki

oznanja novo nam življenje.

Naivno-ljubko slika ženski zbor rajanje ptičev na oljkovem drevesu:

in glasno v vejah žvrgoli,
meneč, da svet se že mladi.

Zdi se, da pesnik ves zamaknjen gleda ta prizor. Ptički skakljajo po vejicah — orkester s trilčki v violinah, flavtah in čelih izraža njih veselo žgolenje. Le nekaj taktov je to, a vrlo lepih, tem lepših, ker kontrastirajo s prejšnjimi pozdravi. Ženski zbor poje s počasnejšim izrazom, kakor da bi se bil nekam zamislil. Pa oljka vzbudi spomine na vesoljni potop. Izvirno in izrazito izraža moški zbor vprašanje:

Kdaj ta brezbrežna voda splahne?

Krepak je ta zbor in energičen, takisto instrumentacija. Odgovor daje altovski solospjev:

O ne, dih božji toplo dahne,
in voda gine, pada, sahne.

Ta alt-arija spada k najbolj občutenim delom prvega stavka. Kljuvanje in pikanje je v fagotu in klarinetih, kakor v pevskem glasu izvrstno pogojeno. Sklepni stavek

To vejo z oljčnega drevesa,

ki pripravlja na mir in spravo med Bogom in ljudmi po potopu, je živ, izrazit in tematično efektно izveden, ob koncu mogočno stopnjevan.

Drugi stavek pričanja z orkestralno predigro, ki izraža cerkveno razpoloženje na oljčno nedeljo. Kmalu se oglasijo v orkestru mogočnejši akordi v pozavnah menjajoč se z lesnimi inštrumenti in godali, izražajoč prihod in vrvenje ljudstva, ki prihaja na cvetno nedeljo k maši. V kromatični skali je izraženo, kako trdo stopa kmečko ljudstvo s poškovanimi čevlji s hribov navzdol proti cerkvi. Z vstopom mešanega zbora:

Glej prišla oljna je nedelja,
In polne srčnega veselja
Vrvijo trume v božji hram

se izraža veselo razpoloženje ljudstva na cvetno nedeljo. Polni akordi zadone iz zbora pri besedah

svetišče zdi se oljkov gaj.

S to idejo stopi skladatelj v cerkev. Zato je na tem mestu tudi vpleten ¹ latinski koral, ki se poje na cvetno nedeljo pri blagoslavljanju oljk. Če se ta koral sliši prav tiho in iz daljave, tedaj dobro služi za slikanje razpoloženja; če se pa sliši premogočno, se mi zdi, da raztrga pesnitev. Primerno bi bilo, da bi se ta koral ob neprestanem, prav nežnem in tihem spremljevanju orkestra na odru slišal le kot ilustracija v cerkvi; tedaj ne bi motil, temveč dvignil. Sopranski spev

Skoz okna solnce božji lije

ima v posameznostih svoje lepote, a je v instrumentaciji manj hvalježno postavljen, tako da pride glas težje do veljave. V baritonskem spevu blagoslavja potem duhovnik oljke. Solistovski tercet ljubeznjivo in iskreno izraža zadovoljnost in veselje kmetiča, upajočega obilne žetve. Pristna, neprisiljena invencija vpliva blagodejno. Ob koncu

o, srečni kmetje, srečna vas!

pa se že oglasi iz daljave grom, črni oblaki prihrume, vihar preti. V mogočnem kontrastu k ljubeznivosti terceta se sedaj izraža bojazen, da nevihta uniči žetev. Muzikalno je vihar izrazito učinkujoče označen v orkestru, vendar ni razpleten na široko, kar je prav, ker bi sicer motil vodilno pesnikovo misel.

Altovskemu glasu Sattner rad podaje najlepša čutila. Tako je zopet altovski spev pred selsko kočico s svojo iskreno melodijo in najtoplejšim izrazom eno najlepših mest cele skladbe:

Glasno ihteč,
k Bogu moleč.

V basovskem samospěvu vzame hišni gospodar oljno vejico in jo zažge, dočim pred hišico klečeči molijo. Akordi postajajo čimdalje milejši, harfa izraža, kako se vije dim proti nebu, vse se umiri, namesto toče se vlije blagodejen dež na polja. Na vse izviren način je izražen dež v orkestru. Samospěv in temu sledeči mešani zbor,

O, da bi ti, mladika mila,
nevihto tudi vtolažila

postaja, početkom mil, vedno izrazitejši in po svoji invenciji proti koncu naravnost grandiozen. Ta zbor s svojim stopnjevanjem iz miline v mogočnost dosega vsekakor največji učinek skladbe.

Tretji stavek nam predstavlja pesnika na mrtvaškem odru. Orkester igra umerjeno žalobno koračnico. Za njim pa basovski solist med zamolklim igranjem orkestra s temnim glasom recitira:

Pred duhom vidim nizko sobo
a v sobi blede sveč svitlobo.

Koral „lux aeterna“, ki ga poje zbor, bi bil brez škode lahko izostal, kvečjemu bi ga bilo peti za odrom. Resnoba situacije ob mrtvaškem odru je muzikalično prav modero izražena.

Sklepni zbor

Oj, bratje, ko se to zgodi

učinkuje najbolj v svojem tolažilnem izrazu. Ni tu ne joka ne žalosti. Smrt pomiri in ublaži strasti. Prehod v večni mir. Tja, kjer ni tuge in boja! Končana pot! Glasba konča mogočno, v znamenju miru in sprave — večnega, nebeškega veselja.

* * *

Povdariti sem hotel na nekaterih vzgledih, kako prav je storil Sattner, da se je v svoji muzikalni koncepciji docela prilagodil ideji, ki je izražena v Gregorčičevi pesmi. Le tako je delo moglo uspeti in le tako je tudi popolnoma uspelo. Umetnikova misel se je strnila s pesnikovo, in nastal je dovršen umotvor.

Ivan Albreht:

Sestanek.

Skrivnostna pesem drhti ti v smehu oči,
pomladi lepota zasanjana v njih živi
in sreča, ki sanja srce jo do srede neba,
radost, ki jo duša le v željah pozna.

Dve skriti solzi v teh tvojih očeh,
dva svetla bisera v mojih dlaneh —
trenotek je večnost poljubil.

Polagoma v noč se zagrinja mrak,
v drhtenju nama zastaja korak —
in z večnostjo sen se je združil.

Ivan Lah:

Roman o gospe Ani in študentu Avreliju.

1.

Gospa Ana je stanovala v dvorcu zunaj mesta in je tam prebivala tudi ob času, ko se je njen mož mudil na dvoru. Bila je še mlada, toda ni ljubila šumečih zabav in je rada ostajala doma v svojih sobah in vrtovih. Tam je preživela vse dni sama s svojimi sanjami in je čitala lepe knjige, ki so jih pisali stari pesniki. Njen mož je bil v visoki dvorni službi in je pogosto zahajal na dvor. S početka ga je tja spremljala tudi gospa Ana, ki je s svojo krasoto budila občno pozornost. Bila je predstavljena tudi veliki vojvodinji, ki jo je sprejela v svoj ožji krog. Toda kmalu so v ožjem krogu gospe vojvodinje nastale spletke, ki jih je povzročila gospa de Champillon. Govorilo se je namreč, da se je v gospo Ano zaljubil mladi gospod de Champillon, ki je bil ljubljenec velike vojvodinje. Gospa Ana je imela med dvorniki toliko oboževalcev, da so bile dvorne dame zelo ljubosumne in so raznesle po dvoru vesti, ki so veliko vojvodinjo zelo razburile. Zato je naznanila gospe Ani, da ne uživa več njene milosti. Od takrat se je gospa Ana izogibala dvora in je zahajala tja le ob največjih slavnostih. Njen mož pa ni hotel izgubiti milosti pred očmi velike vojvodinje in je zahajal na dvor, kakor da se ni nič izpremenilo. Gospa Ana je imela bogate sobe, solnčne verande, cvetoče vrtove. Sluga Peter je skrbel za gospodarstvo in družino, kočijaž Similijan pa je skrbel za konje in vozove.

Študent Avrelij je dovršil latinski kolegij pri jezuitih in se je posvetil študijam na akademiji. Poznal je dobro stare klasike in se je tudi sam vadil v verzih. Izmed pesnikov mu je najbolj ugajal Ovidij, ki je pel najlepše pesmi o ljubezni. Avrelijeva učenost je presegala vse pesnike in je temeljito poznal tudi institucije rimskega prava, kakor jih je razlagal učeni profesor Grizelius, ki je takrat slovel zaradi svoje učenosti.

Študent Avrelij je stanoval v starem poslopju poleg akademije in se je razločeval od drugih tovarišev tudi v tem, da ni ponoči na ulici napadal mirnih ljudi, kakor so to delali drugi študentje, ko so se pijani vračali iz krčem. To dobro navado je Avrelij podedoval po svojem očetu, ki je bil bogat in ugleden mož in je svojega sina določil za višji poklic; upal je, da doseže visoke časti v dvorni službi.

2.

Tisto zimo se je mudila v mestu kneginja Zapoljska, ki je bila na poti k veliki vojvodinji. Grof Silva-Potok je priredil kneginji na čast večer, ki je imel namen, razveseliti kneginjo po težkem dolgem potovanju in jo seznaniti z mestnim plemstvom in gospodo.

Takrat je dobila gospa Ana od svojega moža pismo, ki se je glasilo:

„Moja ljuba soproga Ana! V teh dneh se ustavi v mestu kneginja Zapoljska, ki je na poti k veliki vojvodinji. Ona je najljubša prijateljica velike vojvodinje in ima pri nji vplivno besedo. Zato je važno in potrebno, da se udeležiš večera, ki ga bo grof Silva-Potok priredil njej na čast. Skušaj, da boš z lepimi besedami in prijaznim obrazom pridobila zase milost kneginje, ki te bo priporočila veliki vojvodinji. V nadi, da storiš vse, kar je potrebno, da si pridobimo milost velike vojvodinje, ki je nam vsem najvišja dobrotnica in zapovedovalka, se ti klanja Tvoj mož in sluga . . .“

Ko je gospa Ana to pismo prejela, je sklenila, da ne pojde samo zaradi kneginje, ki bi jo priporočila milosti velike vojvodinje, ampak tudi zato, da bi spoznala tam spremstvo kneginje in drugo gospodo, ki se bo zbrala na večeru.

Takrat je tudi študent Avrelij prejel pismo od svojega očeta. Glasilo se je:

„Dragi in ljubi moj sin. Ponosen na pohvalo, ki jo je izrekel o Tebi ugledni profesor gospod Grizelius in v svesti si, da izpolnjuješ svoje dolžnosti v vsakem oziru, in v trdnem prepričanju, da ugodiš vsaki želji svojega le tebi dobro želečega očeta, ti nalagam sledeče: v teh dneh bo ostala v mestu milostiva gospa kneginja Zapoljska, velika prijateljica velike vojvodinje; naj Bog spremlja vsa njena pota, ti pa, dragi sin, boš pozvan na večer, ki ga bo priredil grof Silva-Potok, kar je zasluga Tvojega skrbnega očeta. Kneginji Zapoljski je znano naše ime in Te bo milostno sprejela kot potomca svojih nekdanjih podanikov. Na onem večeru se gotovo snide mnogo uglednih oseb, ki imajo vplivno besedo pri veliki vojvodinji. Glej, dragi sin, da storiš vse, kar bi Ti lahko koristilo na poznejši poti življenja. Kajti Tvoje študije se bližajo koncu in treba Ti je misliti na službo, ki Ti bo kot plačilo Tvoji pridnosti in kot zasluga Tvoje učenosti prinesla visokih časti. Ker pa velika vojvodinja ne pozna vseh svojih zvestih vdanih služabnikov, ki bi hoteli izpolnjevati svoje dolžnosti v službi njene milosti, je važno in potrebno, da se seznaniš z visokimi osebami, ki po svoji pre-

vidnosti in modrosti podpirajo veliko vojvodinjo s svojimi nasveti pri njenem slavnem vladanju. Kajti brez pomena so največje čednosti skrite pred svetom in največja učenost nima vrednosti, ako se ne izkaže na svojem mestu. Kakor pa vse stvari spoznavamo še le v jasni luči solnca, tako dobiva vse naše življenje in delo svojo vrednost šele v svitu Njene milosti, velike vojvodinje. Ker pa smo mi sami izšli iz nižjega rodu in nam ni dano, da bi mogli služiti pred očmi Njene milosti, da bi se lahko sama prepričala o naši vdanosti in uslužnosti, je treba, da hodimo isto pot, kakor so jo hodili vsi, ki so hoteli posvetiti svoje moči službi velike vojvodinje. Zato je treba, da si pridobiš naklonjenost in dobrohotnost onih srečnih ljudi, ki stoje danes kot svetovalci in prijatelji v obližju Njene milosti. Ker pa vse naše duševne zmožnosti, naj si bodo prirojene ali pridobljene, izurjene ali priučene, nikakor ne zadostujejo v današnjem svetu, ampak je navada in šega, da človek tudi na zunanje pokaže, koliko se je naučil, posebno koliko si je pridobil one ličnosti in gladkosti, s katero nastopajo vsi pravi kavalirji, ki hočejo stopiti v dvorno službo, zato te prosim, dragi sin, da izkažeš gospodi primerno spoštovanje in da pred vsem skrbiš za to, da bo Tvoje vedenje enako Tvoji izobrazbi, da boš ugajal kneginji in da boš tako pridobil prijateljev med onimi, od katerih je odvisna Tvoja in naša bodočnost. Bodi torej nasproti vsem ljubezniv, postrežljiv, vljuden in prijazen, odgovarjaj modro in razločno. V tem bom videl, da si vestno izpolnjeval svojo sinovsko dolžnost in da si vreden, da postaneš čast in ponos naše rodovine.

Objemlje in poljublja Te v duhu Tvoj oče Polonic.

Ko je Avrelij prejel to pismo, ga je zelo razveselila očetova skrb in je hotel natančno izpolniti vse njegove nauke; vedel je, da je očetu mnogo na tem, da se povzdigne slava njegovega imena. Toda zanimala ga je tudi kneginja Zapoljska in njeno spremstvo, in upal je najti tam tudi mnogo krasnih dam iz mesta in okolice. Tako sta bila povabljeni na oni večer, ki ga je grof Silva-Potok pripravil kneginji Zapoljski, gospa Ana in študent Avrelij.

3.

Zgodi se pogosto v človeškem življenju, da na svojih potih za srečo dosežemo prav nasprotno, nego smo hoteli, da nas sila usode zanese popolnoma drugam, nego smo sami hoteli priti. In tako pogosto lepe želje dobrih in skrbnih ljudi ostanejo neizpolnjene; oni pa, ki so se dali zmotiti, prepozno spoznajo svojo zmoto in jo pogosto popravijo šele s smrtjo.

Gospa Ana je imela najboljšo voljo, da izpolni vse želje svojega moža, da si pridobi naklonjenost kneginje Zapoljske, ki bi jo opravičila pred veliko kneginjo in bi ji dokazala njeno nedolžnost; s tem se je hotela maščevati tudi nad svojimi obrekovalci. Toda zgodilo se je drugače.

Tudi študent Avrelij je hotel izpolniti vse goreče želje svojega očeta in si pridobiti naklonjenost visokih gospodov, ki bi mu pripravili lepo bodočnost na dvoru; s tem bi bilo ustrezno očetovi slavohlepnosti in sam bi se lahko proslavil z učenostjo. Toda prišlo je drugače. V svetu zmaguje laž in prevara. Velika vojvodinja je bila prepričana, da je res, kar je gospa de Champillon pripovedovala o gospe Ani. Nihče si ni upal prepričati velike vojvodinje, da je gospa Ana nedolžna. Dalo bi se tudi soditi, da bo študent Avrelij s svojimi dobrimi lastnostmi, z učenostjo in marljivostjo sam prišel na visoko mesto na dvoru, kjer bi znali primerno ceniti njegove zmožnosti. Toda takrat učenost sama ni zmagovala in velika vojvodinja ni hotela v svoji službi ljudi, ki jih niso drugi priporočili. Zato se ni mogla izkazati niti nedolžnost gospe Ane, niti sposobnost študenta Avrelija, in je bilo treba iskati one poti, ki sta jih nasvetovala previdni mož gospe Ane in skrbni oče študenta Avrelija. Toda ravno na teh potih je vablјivost ljubezni zmotila mlada srca, ki so pozabila, da je treba dobiti milost pri veliki kneginji in dobro službo na dvoru. — Večer na čast kneginji Zapoljski se je vršil v gradu sredi mesta, ki je bil last velike vojvodinje in ga je oskrboval grof Silva-Potok. Dvorane so bile svečano razsvetljene in so kazale povsod veliko bogastvo; kajti kneginja Zapoljska je bila vajena visokih dvorov in je ljubila razkošje. Prostori so bili polni plemstva in gospode. Poleg grofa in njegove gospe je bil na večeru tudi njegov sorodnik ekscelenca Silva-Potok, ki je bil prej poslanik na tujih dvorih; z njim je bil tudi njegov prijatelj marki de Pollian in njegov tovariš gospod de Shemoi. Z dvora je prišla kneginji naproti gospa de Champillon in njen soprog gospod de Champillon. Med plemiči je stal tudi profesor Grizelius, učenjak in pesnik; z njim se je zabavala baronesa Sovanelli, ki je bila vzrok, da profesor Grizelius ni prišel na dvor. Poleg profesorja so bili zbrani tudi drugi učenjaki, med njimi slavni zvezdoslovec Bellius. Višji uradniki in dostojanstveniki so zavzeli svoja mesta, kakor jih je razvrstil mojster Cereemonius. V salonu so sedele dame in pred njimi so se klanjali mladi kavalirji, študentje in častniki, ki so bili namenjeni za dvorno službo. — Ob poldevetih zvečer se je pripeljala kneginja. Bila je

oblečena v belo svileno obleko, z visokim trdim ovratnikom, črnim klobukom; spremljal jo je njen znani prijatelj gospod Terramyszka, ki je bil znan po svoji dobrovoljnosti; kneginja ga je ljubila, ker ji je s svojim pripovedovanjem krajšal čas. Celo spremstvo kneginje je obstajalo iz dvanajst oseb, ki so uživale pri njej posebno naklonjenost. —

Ko je kneginja stopila v dvorano, so zadonele fanfare v pozdrav in vsi navzoči so se globoko priklonili. Kneginja je obšla celo dvorano in si je dala predstaviti vse važneše osebe; potem se je vsedla v salon med dame ter se je z njimi zelo ljubeznivo razgovarjala.

4.

Ko se je kneginja vozila v grajsko dvorišče, zadela je prav pred vrati ob kočijo gospe Ane, ki se je ob tistem trenutku pripeljala. Kočijaž Similijan je hotel prehiteti kočijo kneginje, ker ni hotel biti zadnji, in zgodila bi se bila skoraj nesreča. Gospa Ana je takoj odhitela po stopnicah v vsprejemno dvorano, toda kneginja si je dala poročati, čigava je bila ona kočija.

Študent Avrelij je prišel točno ob osmih in se je predstavil vsem navzočim; toda ni se pridružil med one mlade kavalirje, ki so v salonu zabavali dame, in tako je ostal v dvorani, dokler ni prišla kneginja.

To je zapazila tudi gospa de Champillon, in si je mislila:

„Tam stoji mlad gospod, ki gotovo ne pozna dobrih šeg in navad, ki odlikujejo vsakega pravega kavalirja; ne smem zamuditi prilike, da mu pokažem, kako malo prikupljivo je njegovo vedenje.“

Študent Avrelij ni slutil, kake misli ima o njem gospa de Champillon, ki je imela pri veliki vojvodinji odločilno besedo. Ni bil navajen damske družbe, kajti podnevi se je izprehajal sam po mestnih gajih in livadah, ponoči pa je sedel pri knjigah in starih pesnikih.

Večerja se je vršila v viteški dvorani, kjer se je zbrala vsa družba. Tam je študent Avrelij prvič zagledal gospo Ano. Stala je v sredi med damami, najkrasnejša in najmilejša, da se je zdelo, kakor da je vsa druga družba, ki jo obdaja, le slab okvir za njeno krasno podobo. Zdelo se mu je, da ga je tudi ona zapazila in ga je pogledala s prijaznim obrazom; zato je povetil oči.

Med tem je mojster Ceremonius odkazoval mesta pri mizi. Gospa Ana je sedela na koncu mize, kakor je želela gospa de Champillon, ki jo je hotela na ta način očitvidno ponižati pred celo

družbo. Njej nasproti so sedeli zastopniki mesta in med nje je uvrstil mojster Ceremonius tudi študenta Avrelija, ki ga je namenil kot kavalirja gospe Ani. Študent Avrelij je ves zatrepetal, ko je začutil, da sedi nasproti krasni dami, ki jo je tako občudoval. Začelo se predstavljanje oseb. Študent Avrelij je stopal z dolgo vrsto ob mizi in se je priklanjal visokorodnim gospodom in gospem, pred katerimi je mojster Ceremonius imenoval njegovo ime. Kneginja Zapoljska mu je dala poljubiti roko, gospa de Champillon pa mu ni podala roke v poljub, s čimer je hotela pokazati svojo nenaklonjenost. Študent Avrelij tega ni zapazil in je stopal naprej. Ustavil se šele je pri gospodu Terramyszki, ki je z jasnim glasom ponovil njegovo ime.

„Če se ne motim,“ je rekel, „mi je to ime znano in bodeva pozneje o tem govorila.“

Avrelij se mu je priklonil in vesela misel je prešinila njegovo srce; lice se mu je razvedrilo in upal je, da bo lahko izpolnil želje svojega očeta. Trenotek na to je stal Avrelij pred gospo Ano. Čutil je, da ne more dvigniti k nji svojih oči; čudno vznemirjenje je napolnilo vso njegovo dušo in zdelo se mu je, da gleda cela družba na njegovo zadrego, da vidi njegove misli in da se smeje njegovi nerodnosti. Komaj je zagledal pred seboj drobno belo roko, ki mu jo je podala gospa Ana . . . S trepetom je prijel drobno belo roko in se je doteknil z ustnicami. Tako je Avrelij obkrožil mizo in se je vsedel na svoje mesto. Čutil je, da je v lica rdeč in da mu je tesno v srcu; njegove oči so nemirno gledale po široki dvorani.

Začela se je večerja. Pri tem je vstal grof Silva-Potok in je pozdravil kneginjo v lepih besedah. Kneginja se je priklonila celi družbi kakor v zahvalo za pozdrav in je dala grofu poljubiti roko. Nato je stopil v sredo sobe profesor Grizelius, ki je pozdravil kneginjo z latinsko pesmijo. „Kaj te je privedlo k nam, o kneginja,“ je govoril s trepetajočim glasom, „ako ne ljubezen, ki vodi po vseh lepih potih življenja. Ali nismo srečni, ko te moremo pozdravljati na taki poti? Kratek je čas, ki ga prebiješ med nami, toda ljubezen ne odhaja iz src, ampak ostane na vekomaj.“ Kneginji so se pri teh besedah skoraj zasolzile oči in je dala poljubiti roko profesorju Grizeliju, ki je skoraj pokleknil na tla. Ker je bila kneginja ginjena, je vsa družba nekaj trenutkov molčala, kakor da so jo omamile one besede.

Avrelij je poslušal navdušeni govor profesorja in mu je segel bolj v srce, nego se to zgodi po navadi; slušal je vse one besede

o ljubezni in zdelo se mu je, da veljajo njemu; nehote so se mu ponavljale in so mu ostale v spominu. Pri tem si je komaj upal pogledati na gospo Ano. Tudi gospe Ani se je zgodilo tako, da ni mogla pozabiti onih besed in se je nemirno ogledovala po dvorani, ker se je bala, da bi se njene oči ne srečale z njegovimi. „To je lep mladenič,“ si je mislila.

Ko je gospod Terramyzska končal svoj govor na čast krasnim ženam, se ji je zdelo, da gleda nanjo in ji je bilo zelo nerodno; čutila je, da ji rdečica zakriva obraz. Zato je bila vesela, ko se je razvil na vseh straneh pogovor in je mestni sodnik na njeni desni strani začel z njo govoriti o vrednosti pesništva.

(Dalje prihodnjič.)

Ivo Peruzzi:

Plašno kot kralj Lear ...

Plašno kot kralj Lear na stepi
je zaječal spev trpljenja,
in odprli so se cveti slepi,
v solnce zrli so življenja ...

Drzno kot junak na gori
v svet so strup in med puhteli,
pa so krvaveli v zori,
pa v nočeh so zlih bledeli ...

Bleda, mrtva noč ...

Bleda, mrtva noč samuje,
sije v me brleče,
mrzla je, kot je plačilo
davne, tihe sreče.

To je noč strahu in bojev,
brez obstanka, brez srca,
to je nema noč resnice;
maj — proklet, izpit do dna.

Pesem divja je izpeta —
sanje mladoletja,
duša pa drvi v življenje
brez nadej, zavetja ...

Al. ste razumeli samo se

Dr. J. A. Glonar :

Kraigherjev „Kontrolor Škrobar“.

... babska rzecz narzekać,
A żydowska rzecz, ręce założywszy, czekać ...

... niedość gościa czekać, niedość i zaprosić,
Trzeba czeladkę zebrać i stoły pownosić,
A przed ucztą potrzeba dom oczyścić z śmieci,
Oczyścić dom, powtarzam, oczyścić dom, dzieci.¹
Mickiewicz, Pan Tadeusz. IV.

Ne vem, zakaj so mi, ko sem prečital ta Kraigherjev roman,¹ prišle na misel baš te Robakove besede, s katerimi ogovarja zbrano litavsko in poljsko plemstvo, ki — pred 100 leti — pričakuje Napoleona. Tudi ne vem, ali imamo na Slovenskem dober ducat ljudi, ki poznajo svojega Tadeusza tako dobro, da se jim paralela brez posebnih komentarjev takoj usili. In vendar bi ta Robakov opomin, da je treba „hišo pomesti“, lahko stal za motto temu romanu. Kraigher sicer tega tudi naravnost ne pridiga — celo Robak se je izognil prašanju po pravem smislu teh nekoliko zagonetnih besed — zato pa nam je pokazal, koliko smeti je v naši hiši, kako žalosten je naš dom, ki ne dela niti nam veselja, kaj šele, da bi lahko poklicali koga v goste. Ves roman je izpoved in obtožba nas samih, aktualno dejanje, resen opomin, naj ne tarnamo po babje, in naj ne čakamo križem rok kakor Židi. In naj ne pričakujemo rešitve od naših „gostov“, ampak je iščemo sami v sebi. V tem je vsa resnost pojmovanja umetniškega dela, v tem je tudi visoka aktualna pomembnost in etična vrednost tega romana.

* * *

Torišče tega romana so Slovenske gorice, oziroma njih vzhodno-severni kos, ki leži tik ob dveh jezikovnih mejah. Kdor pozna geografijo Slovenskih goric, ali kdor se količkaj zanima za naše življenje na meji, ta bo takoj vedel, kateri kraj je mislil Kraigher, ko je opisoval Sv. Jedrt ali Marijo Pomočnico. Ta pokrajinska kulisa pa je tudi edino, kar je v romanu naravnost posneto po naravi; kar gre preko tega, osebe in njih ozračje, to je za nas Slovence tipično

¹ Kontrolor Škrobar. Roman. Spisal dr. Alojz Kraigher. V Ljubljani 1914. Založil L. Schwentner. 2 zvezka. I. 307 str. II. 336 str. — Cena broš. 8 K, vez. 10 K, po pošti 55 v več.

in ne individualno opisano. Že Župančič je opozoril, da je pre-malo rečeno, če se imenuje ali omeji ta roman kot „obmejni“ roman. Saj imamo tudi v naši sredini „obmejne“ razmere, saj je sploh ves naš teritorij vseskozi „meja“ in naloga vsakega posameznika — tudi v osrčju Slovenije — je, da je „straža na meji“. Tudi osebe, ki nastopajo, so tipične za naše kraje: takle eleganten in koncilijsen svetnik Rokavec; temperamenten in vehementen dr. Žizek, ta tipus narodovega tribuna; dr. Črnko, in glavni „junak“ kontrolor Škrobar, to so tipi, ki so raztreseni med našo inteligenco po vsej domovini in se ne nahajajo samo pri Sv. — Jedrti.

Roman je napisan v obliki dnevnika, kar je nekoliko staromodna, a za tako snov zelo primerna tehnika. Na ta način postane vsa odkritost in intimnost kontrolorjeve samoizpovedi umljiva in tehnično motivirana. Kraigher je temu dnevniku napisal epilog, v katerem pravi: „Arnošt Škrobar ni pisal dnevnika za javnost. Ni ga pisal za naše ljudstvo, za naš mili narod in ne za njega nadebudni cvet — za mladino. Živel je zase, ne za javnost. Po svojih nagnjenjih si je izbiral ženske. Zasè je iskal užitkov. Poznal je plemenitost in dostojnost in spodobnost . . . Kdo more kaj za to, če ga je vleklo — v blato? . . .“

Kontrolor ni bil junak. A dajte mi junakov v dobi renegatstva, pobitih idealov, ubitega ponosa, klavernih osebnosti, zaničevane samozavesti, ki jo teptajo lastni bratje!“ . . .

Dnevnik je priobčil v informacijo inteligence, da mogoče kaj pripomore k izpreobrnitvi po spoznanju. Tako je postavil naši inteligenci pred oči ogledalo, v katerem vidi sebe samo in v katerem vidi jasno, kaj je glavni vzrok našega nazadovanja, ali da se izrazimo optimistično, tako počasnega napredovanja.

Arnošt Škrobar je človek brez idej in brez nazorov, ker se tako lepše in zabavneje živi, človek, ki je srečen, če je okolica zadovoljna z njim, ki se boji koga zadeti ali komu nasprotovati in ki se popolnoma pasivno udaja trenutnim impulzom. Mož brez možatosti in volje, ki se je v uradih z njihovim demoralizirajočim sistemom navadil celo hinavstva in potuhnjenosti. Praktična in spretna jęgulja in ravno vsled pomanjkanja možatosti in volje prava igrača in suženj svojih seksualnih inštinktov, lačen in žejen zanimivih doživljajev in prigod. Zato mu je kaj neprijetno, da pride na tako vroča politična, tla. In popolnoma konsekventen izraz njegove pasivnosti in slabodušnosti je njega klavrna tolažba, češ, jaz tako ne bom rešil slovenskega naroda, čemu neki se naj upiram in vbadam

zanj. Pri tem pa je toliko zaslepljen, da ne vidi, da je vsako veliko delo sestavljeno iz toliko in toliko malih delec in da je sicer tragična usoda prvih kapelj, da izginejo brez očitnega sledu in očitvidne koristi v pesku, da pa je ta žrtev v resnici potrebna, da se lahko poznejše kaplje in kapljice strnejo v potočič. Dosleden je seveda tudi njegov nadaljnji razvoj: tak psihopatičen značaj z očitvidnimi intelektualnimi in moralnimi defekti mora nazadnje uskočiti in mora ga nazadnje zadesi zaslužena kazen. On je jasen in živ dokaz, da je intelektualna in etična inferijornost naše najhujše zlo in naša največja poguba. V boju proti sistemu, ki je osnovan ravno na teh dveh principih, nepoučeni zaslepljenosti in demoralizaciji, ne pomaga isto orožje prav nič. Taka sorodnost človeka naravnost predestinira za žrtev tega sistema. Tukaj res ni mogoče preganjati hudiča z Belcebubom, ampak samo s križem in žegnano vodo. Da je ta nauk tako jasno pokazal, v tem je velika cena romana, v tem se kaže vsa globoka resnost pisateljevega dela. Popolnoma napačno bi ga razumel in krivico bi delal romanu, kdor bi videl v njem samo „brevir“ za „don Juane“ in one, ki še niso, pa bi radi postali.

Don Juanstva je v knjigi, posebno v prvem delu, res mnogo. Toda z ene strani je potrebno za karakteristiko glavnega „junaka“, o katerem izvemo kar na prvih straneh dvoje značilnih afér. In potem jim sledi v teku romana še značilen Škrobarjev kvartet: Filika, Cilika, Milika in Tilika, ki ga je pisatelj zelo spretno porabil za to, da je poleg junaka karakteriziral tudi nove razmere, v katere je Škrobar prišel. Filika je ostanek iz one dobe, ko se je še vršila mirna penetracija slovenstva med trško nemštvo, dokler je ni naenkrat prekinil impetuozni naskok slovenstva, ki je ustvaril kar čez noč dvoje taborov: nemškega in slovenskega. Ostalo je v njej še nekaj tradicionalnega nagnjenja do slovenstva — sicer je trška ženska, ki se je v zrelejših letih ustalila in ki je prava oseba za to, da postane Škrobarju nekako „mati“. — Cilika je tipus dekleta, ki v mešanem zakonu (oče „Nemec“, mati Slovenka) kot otrok vzraste popolnoma pod vplivom matere, ki jo pa pozneje — ko je začela špekulirati — zajame val vladajoče stranke. — Milika pokaže v VI. poglavju, da stoji intelektualno mnogo višje ko vse druge ženske, a njena bohotna seksualnost premaga vse druge dispozicije in nagne. Tukaj tudi najde največ in najbolj uslužnih partnerjev. — Tilika pa je v tej sferi in ob takem partnerju precej neverjetna, dasi sicer sama po sebi neizmerno nežen in ljubek sujet za idilo. V svoji

nežni, cigansko naivni vdanosti je ta preprosta poljska cvetka simpatičen kontrast v tem bohotnem vrtu orhidej in tuberoz. Za strukturo celega romana in opis razmer pa je mnogo bolj važen nje oče, Šalamun, tipičen starina iz Slovenskih goric, in nje korajžna teta Verona.

Poleg Škrobarja je ^{II} glavni junak spodnještajersko „nemštvo“, ljudje, ki so rojeni Slovenci, ki pa so zatajili svoj rod in se sicer ne štejejo za Nemce — renegatstva jih je na tihem vendarle sram! — ampak se imenujejo sami „Nemcem prijazni“. V statistiki se štejejo za Nemce, a s tem vara nemška statistika sebe in javnost. Saj niso Nemci in nikoli ne bodo. Naj se v sedanjem redu kaj izpremeni, pa bodo kar čez noč najboljši Slovenci. A tudi brez kake nepričakovane spremembe postanejo Slovenci takrat, ko uvidijo, da jih imajo pravi Nemci sami za nekake Nemce „druge vrste“. Saj se jim že sedaj dovolj jasno kaže, da so württemberski Nemci boljši in več vredni in da so znanim namenom dobri sedaj le kot nekako začasno sredstvo, dokler ni boljšega. Njihova premoč je osnovana na lažnih fikcijah, drži pa se zato, ker jo podpira naš politični sistem. Kar je o teh stvareh — o neizmernih šikanah, preziranju in zasmehovanju — napisal Kraigher, to ni samo umetniško resnično, ampak je tudi faktično živa resnica. Kaj čuda, da Kraigher na mnogih mestih očitno polemizira z Bartschevim „Das deutsche Leid“, ki je kvintesenca znanja Nemcev o Slovencih in spodnještajerskih „Nemcev“ kulturni in politični evanglij.

Boj proti takemu sistemu, ki dela s sistematičnim zaslepljevanjem, s hinavščino („Štajerec“!) in s sistematično demoralizacijo, je težak tudi za ljudi, ki imajo mnogo več volje in vztrajnosti, ko je imajo razni kontrolorji Škrobarji. Človek vidi, da je pravzaprav vsa moč našega posili nemštva samo njena komedijantska napihljenost — a ko vidi, da je proti nji brez moči, marsikdo omaga in se vda pasivnemu brezdclju in uživanju, ali pa, če je slabič, celo uskoči. Hvalležni smo pisatelju, da je brez naivne in solzne sentimentalnosti — moj Bog, koliko smo je že morali prenesti! — opisal ta boj. Mogoče bo marsikomu v obliki romana stopil ta naš boj vse bolj jarko pred oči, ko v noticah našega časopisja, ki jih večina ali ne bere, ali pa jih je že tako vajena, da se je ne prime nobena več. Da se vsa naša javnost zave, v kako težkih razmerah živimo, to je zelo potrebno; ne samo zaradi medsebojnega umevanja, ampak tudi zaradi skupnega sodelovanja. In zato je Kraigher storil dobro, da je pogumno načel problem, o katerem se sicer zasebno mnogo govori

in z bada, o katerem pa se doslej javno še ni razpravljalo. To je tista naša provincijalna omejenost, ki pridiga in zahteva, da sme govoriti in delati na Štajerskem samo Štajerec, na Kranjskem samo Kranjec, na Primorskem samo Primorec i. t. d. Znak, da se medsebojno še zelo malo poznamo in da smo si v kljub naši krajevni blizkosti še zelo oddaljeni in tuji. Ali pa producirajo naše province same tako izrazite individualitete! Kdo ve? —

*

Kdor je poznal Kraigherja po njegovih dosedanjih delih, ta je pač z velikim zanimanjem posegel po teh debelih dveh zvezkih. In ni bil razočaran. Bogata snov — kar natrpa Kraigher v eno poglavje, iz tega bi kdo drugi napravil kar cel roman — podana z živo, učinkovito realistikom. Prijatelj me opozarja, kako spretno zna Kraigher agirati z masami. Poleg bogate invencije pa sočna, individualna in pestra dikcija, ki je popolnoma samonikla. Za masko temperamentnega pisatelja, ki zna tako živo in slikovito pripovedovati, pa se skriva resen mož, ki je šel z odprtimi očmi skozi Slovenske gorice, ki jih je razumel in se vživel v njih. To se vidi na celem romanu. Kakor Slovenske gorice same, tako je tudi ta roman brez nebotičnih gor in brez prostranih planot, a v svoji čudoviti mnogovrstnosti sujetov že tehnično kaže spreminjasto pestrost pokrajine, iz katere je izšel. Tudi ta roman ima, kakor ta pokrajina, idilične gorice, sanjavo zamišljene gozdove, v solnčnem žaru ležeča polja, temne zaraščene prepade in dvoje rek, ki jo oklepata, ki prihajata obe od Nemcev in vodita na jug. In na vsaki višji višini se vidijo mrzle gore na severu in zapadu, proti jugu grič za gričem, na vzhodu pa težki, svinčeni zrak, ki leži nad ogrsko planoto. Tako je ta roman tudi tehnično slika in podoba Slovenskih goric in njih simbol.

* * *

„Kontrolor Škrobar“ je roman naše inteligence. Kmetje nastopajo v njem le malo, bolj kot štatisti. Naj nam Kraigher, ki je imel toliko prilike občevati s slovenjegoriškimi kmeti, in ki je to tudi znal, napiše roman našega kmeta. Slovenske gorice, ki ga bodo težko pogrešale, bi mu bile zato hvaležne. Toda če ga tudi ne napiše, je že s tem romanom obilno vrnil, kar so mu mogoče dale. In jim je postavil lepši spomenik, nego katerikoli njih rodni sin.

Književna poročila

Podlimbarski, Gospodin Franjo. Roman. Zabavne knjižnice XXV. zvezek. Izdala „Matica Slovenska“. V Ljubljani 1913. 8°. 505 str.

Dasi so naša tla dobro pognojena s snovjo, ki komaj čaka svojega umetnika, vendar dobimo komaj vsakih pet let večji tekst. Naši literati so namreč zaprli oči za naše življenje in jih obrnili ali v tuje knjige, ali pa vase. Tako so nastala dela, ki so nam bila že po rojstvu tuja, ali pa so odtujila občinstvo vsled prevelike subjektivnosti domačemu slovstvu. In zamrlo je pri nas literarno uživanje in proizvodjanje. Skoro v nobeni slovenski družbi se ne govori več o literaturi, tem več pa o umetnika iščoči snovi. Zmisel za umetnost je skoro enak ničli in v vsakdanjih čenčah lezemo vedno globlje in globlje v blato svoje nekulturnosti. Krivo je temu tudi naše časopisje, ne izvzemši naših literarnih listov. Na Francoskem n. pr. razpravljajo dnevnikarji na prvem mestu o novih romanih in vzbujajo tako v občinstvu zanimanje zanje, pri nas pa naznanjajo na zadnjem mestu najvažnejše literarne pojave s par vrsticami... Pri nobenem narodu ne cvete tako literarno klikarstvo kakor pri nas, in nikjer ni lažje vnušiti občinstvu najnezmiselnjših literarnih sodb kakor ravno pri nas. Izza Govekarjevih časov smo vajeni, da nas strahuje krožek štirih, petih ljudi, in kdor noče, da bi ga zaradi njegovega nasprotnega mnenja javno smešili, molči rajši. Kdor bi imel v takih razmerah, ko ni na nobenem polju pravega merila, veselje do dela, bi ne bil pravi umetnik. Zato pričakujejo rajši nekateri v svoji sobici boljših dni, drugi so se pa prodali podjetjem, ki bi ne mogla nikamor z njihovimi biseri, a jim lahko dobro plačujejo odpadke. Da pa ne nastane popolna literarna suša, nas hranijo z odlomki in s črticami, ki značijo že same ob sebi propadanje literarne sile.

Zato smo veseli „Gospodina Franja“, ki ni samo velik, ampak tudi aktualen tekst in to v političnem in kulturnem oziru. Izšel je v času velike napetosti zunanje politike in govori o kulturi, vsled katere so umirali koncem minulega stoletja Bosanci in Hercegovci, pa tudi v času splošne strahopetnosti, breznačajnosti, hinavščine, domišljavosti in puhloglavosti na tem malem koščku zemlje, ki naj bi bil slovenski, in nam kaže pravoslavnega Srba v vsej njegovi nravni jakosti. Na Konjplanini in v njenem okrožju se vrši dejanje, ali bolje: tam nam odgrinja pisatelj dolgo vrsto slik o delovanju pijonirjev, ki so širili „kulturo“ v Bosni in Hercegovini, ko ju je zasedla Avstrija. V mirnem tonu dnevnika in z njegovo resničnostjo nam razgrinja prizor za prizorom. A ravno ta mirnost in resničnost vlečeta bralca za seboj in mu ne pustita odložiti knjige, ker leži v nju nenavadna napetost, ki te potegne tudi črez to ali ono zaradi svoje obširnosti dolgočasnejše mesto. Če bi iskal v romanu, ki ni roman v strogem zmyslu besede, ljubezenskih ali kakih drugih zapletljajev, bi se motil, kajti Vilar je okoren v ljubezni, a tem bolj spreten v slikanju nepokvarjenosti in močatosti Bosancev in propalosti in sebičnosti njihovih nekulturnih učiteljev kulture. Naravnost sijajno so se mu posrečili nekateri izmed premnogih opisov življenja stoletnih gozdov. V njih sredo je postavil svoje osebe in jih jasno očrtal po skupinah. Individualne karakteristike pozna malo, zato nima njegov roman niti pravega junaka, niti pravega vrhunca, a nam pove s svojimi izrazitimi skupinami toliko, kolikor bi nam ne povedal v debelih knjigah marsikak kulturni zgodovinar. Za te je „Gospodin Franjo“ prava zakladnica, ki nam daje rešitev za marsikak problem narodne psihologije in zgodovine brez tendence, pač

pa resno pošteno ter z v današnjih časih redkim človekoljubljem. In z enako iskrenostjo, kakor je pisal Podlimbarski svojo knjigo, jo sprejmimo tudi mi!

Dr. Lokar.

Dr. Janez Mencinger, Izbrani spisi. Povesti in novele. II. zvezek. Izdala „Matica Slovenska“. Uredil dr. Jos. Tomišček. Ljubljana 1913. 80. 146 str.

Drugi zvezek nam prinaša tri povestice, ki so izšle vse v Slovenskem glasniku in sicer „Bore mladost“ (1862), „Skušnjave in izkušnje“ (1865), „Zlato pa sir“ (1860). Vse tri kažejo hibe prvencev, a obenem je že jasno začrtana ona krepka poteza poznejših Mencingerjevih spisov, posebno izrazit je njegov jezik. Prva novela je romantično-sentimentalna ljubezenska zgodba, ki se vrši ob Bohinjskem jezeru. Glavni junak utone v jezeru, junakinja pa najde mir med samostanskimi zidovi. Krasne so pokrajinske slike, značaji so medli, dialog je precej živahen. — Poznejše njegove „Hoje na Triglav“ spominja po vsebini in tehniki zadnja črtica „Zlato pa sir“, zmes realnosti in romantike; kvari pa skoraj neverjetno praznoverje našega gorenjskega rojaka. — „Skušnjave in izkušnje“ posežejo še najbolj v realno življenje in nam slikajo med drugim ideal slovenskega duhovnika, ki naj se res z ljubeznijo oklene svojega naroda. — Za modernega človeka pač niso te povestice več, zakaj naš okus se je precej izpremenil. Dobre pa so vendar take izdaje, da si lahko ustvarimo jasno sliko o razvoju posameznih pisateljev, oziroma posameznih dob. Literarni historik in šolnik z veseljem pozdravljata taka dela, a gotovo se dobe tudi bralci, ki bodo z veseljem prečitali te Mencingerjeve prvence.

Dr. R. Molè.

Francé Ramovš, Slovarski doneski iz Trubarjevih del. Časopis za zgodovino in narodopisje X. (V Mariboru 1913), str. 144—151.

K tem doneskom naj donesem še jaz par pripomb, ki sem se svoje dni tudi nekoliko ukvarjal s to slovarko drobnjavo.

Izvajanje besede „arar“, morivec, *αρραρς* (*αρραρς* menda ni nič!) iz nemškega „Hafer“ = Henker, vesitelj, rabelj, ki ljudi obeša, — je videti precej verjetno, češ da je „ajar“ polagoma postal „arar“. Sličan slučaj imamo tudi pri „cvarar, drarar“ za Zweier, Dreier. Vsporednica bi bila :hahen: hangen : Henker = fahen : fangen : Fänger.

Izraz „avštirija“ je iz nemškega „die Halsstarrige (Krankheit), die Halsstarre = Widersetzlichkeit, Ungehorsam. Primeriti nam kaže izraz Halsterseil avšteržle (Plet. I, 7) t. j. hlačnik ali obramnica (Hosenträger). — Čudno je, da se je v „-starrige“ ohranil i, pa izgubil a, da imamo avštirija, kjer bi pričakovali „avštarja“, g je postal j kot v premnogih slučajih. Vsporedimo Hag, gaj; traje (nam. trage, nosila); noje nam. noge; prevoje (preloge die Lehde) i. t. d.

Baretica pa ni skledica — in ta beseda nikakor ni temna. Baretica je kapica ali čepica in beseda je iz laške „berretta“ iz srednjelatinske barretum ali birettum. Otroci svetemu Miklavžu različno nastavljajo, eden nastavi skledico, drugi kapo, tretji črevlje i. t. d. Primerimo Navratilov sestavek o narodnih vražah in praznih verah v Letopisu slovenske matice za l. 1885 str. 153. Tam pravi: Pri nas nosi Miklavž po noči; drugo jutro (6. decembra) dobe pridni otroci v nastavljenih kapicah ali klobukih, tudi na pladnikih, nekod celo v nastavljenih čizmicah ali škornjicah jabolk in orehov.

Juog t. j. vodnik (otročji šolmošter, spremljevalec dečkov v učilnico in telovadnico) tudi ni tako temna beseda. Kaj hoče drugega biti, nego odkrnjeni konec tuje besede (peda)gog. Otročji šolmošter je torej „gog“, (*παιδαγωγος*). Tudi v za-

četku besed se **g** rad pretvarja na **j** in tako smo dobili iz „gog“ oblike „jog“; **uo** pa samo opisuje kakovost vokala, češ da je **o** v besedi „jog“ znani Pleteršnikov dolgi ozki **o** s ključico torej *jog* ali *juog*, kakor *boog* t. j. *buog* (arm). — Za pretvarjanje začetnega **g** na **j** nam ne manjka vzgledov. Stvn. *gâhi*, srvn. *gæhe*, nvn. *jâh* (strm); *jâhnen* poleg *gâhnen* (zdehati); *jappen* in *gaffen* (zijati); *gaščerica* in *jaščerica* (lacerta); *geba* in *jeba*, pokvečen klobuk — pa *gobica* in *jeblica*, škrjanec (Plet. I, 361); *gugati* = *jugati*, *gugalica* = *jugalica* (Schaukel) in *gugla* = *jugla* (Kappe, Plet. I, 373); *gerob* (Gerhab, varuh mladoletnih, pěstun) = *jerob* (Plet. I, 367); *angelec* = *ajnuc* i. t. d.

Okorneti naj bi bila kontaminacija glagola „okoreti“ in pridevnika „okorčn“? Jaz ne vidim tu nobene kontaminacije. Zakaj bi ne bil „okorneti“ naravnost izpridevniška tvorba iz pridevnika „okorčn“, kakor so: ozdravéti, oslabéti, oslepéti, oglušéti, otrdétí, zarjavéti . . . od zdrav, slab, slep, gluhi, trd, rjav t. t. d. Zakaj bi morali za razlogo te oblike jemati na pomoč glagol *okoreti, ki je vrhu vsega še nekoliko dvomljiv, Pleteršnik ga ne pozna. Pa recimo, da bi bil v rabi in čisto navaden ta „okoreti“, izvajali bi ga pač iz kora (Kruste) in bi bila to izsamostalniška tvorba, kakor n. pr. okamenéti. Izsamostalniških in izpridevniških tvorbov, ki imajo dovolj samostojnosti, nam ni treba devati v kontaminacijo, včasih še celo v kombinacijo ne. Kopeti (mucheln) in pa kopneti (schmelzen) nista prav v nobeni, ali pa v zelo daljni zvezi. — Glede tvoritve takih glagolov tretje vrste iz imenskih osnov na „-en“ nam je razločevati dvoje, ali je v zlogu „-en“ polnoglasje ali samo poluglasje, kajti polni vokal se pri izvajanju ohrani, poluglasnik se pa izgubi; n. pr. ozeleneti, oledeneti, okameneti od zelen, leden, kamen — toda drobneti, kopneti, plesneti, trohneti od drobčn, kopčn, plesčn, trohčl i. t. d. — Tako je torej iz pridevnika „okorčn, glagol okorneti (okoren postati), iz samostalnika korčn pa zopet okorenéti (Wurzel fassen).

Plumbart je res trd oreh. Na Blumenfahrt sem svoj čas mislil tudi jaz, toda razlage za tako imenovanje ni lahko dobiti. Ali naj mislimo na Blum-Ostern, Pascha floridum t. j. cvetna nedelja, pa da bi bilo o tem času kako posebno romanje. V nobenem slovarju ne najdemo sledu o tem. Vsakih 50 let so v tistih časih obhajali jubilejno (sveto) leto, leto odpustkov; — ali naj bo tó plumbart? Kar rekel bi, da je to prosto iz Pilgrimfahrt, ko bi si le mogel umisliti, kako naj bi se bil Pilgrim (peregrinus) skrčil v Plum, od kod naj bi bil dobil svoj **u**. Tudi po Alben (Alm), Hilben (Hilm), Raben (Ram) sem jemal analogijo, češ Plum je iz Plub'n, toda ni se mogoče dokopati do jasne razlage, ker take oblike tudi ni najti. Bärt = ein Fart (Plet. I, 13) je jasen. Oblak v Letop. m. slov. za l. 1891 str. 150 te besede še omenil ni, dasi spada brezdvomno med redke izraze Trubarjevega katekizma z dvema izlagama. Iz besed „Vrym rumati“ bi se dalo ugibati, da je to tiskovna napaka namesto „rumbart“ (Romfahrt).

Svarež (der Verweis, die Rüge) = svarjenje se dá primerjati s pretež (die Drohung) = pretenje ali pretitba. Trubar je pisal „pritesh“.

Prav čudno se nam mora zdeti, da je špinat (tessuto a spina, gekörpertes Zeug) po svoji novejši razlagi zopet prišel na špinačo, s katero ga je bil v zvezo spravil Anastazij Grün v svojih prevodih slovenskih narodnih pesmi. Neverjetno res kaj takega, ko nam je vendar prof. Štrekelj že pred 23 leti stvar razložil in pojasnil (Arch. f. slav. Phil. XIV, 545). Primeri tudi Zbornik slov. mat. IV, 179 z vzgledi: špenatasta srajca, šlarasta peča, mušlinast robec i. t. d. Roba spinada, gekörperte Arbeit, tessuto fatto a quisa di spina del pesce (mit Grätenstich gearbeitet).

Jasno si to predstavljati pa za nas, ki nismo od tkalstva, ni prav lahko mogoče, toliko pa lahko razumemo, da ta tkanina nima s špinačo nič opraviti.

Pridevnik „tepigov“ iz nemškega täppig ni verjeten, ker se tudi pomen ne ujema. Trubarjeve besede: »ufamejo kfebi ene hude tepigoue moshie«... se glase v hrvatskem prevodu (glagolski natis): »i pojamše sobom nekih lotar iz puka«. No, lotri so pa zanikarni in malopridni premetenci, ne pa priproste in abotne tape. — Če se domislím na glagol „potepsti se, potepati se (vagabundieren)“, vsiljuje se mi misel, da je „tepig“ = „tepin“, potepuh, ki se brezposelno tepe po ulicah in pohajkuje, skitač izmed sodrge ali drhali (aus dem Gesindel, aus dem Pöbel). Ta pomen se pa na našem mestu ujema.

Glagolnik „treenenje“ poleg trenotje ali trenutje je enako mogoč, kakor n. pr. cvrenje poleg cvrtje. V izrazu „ozhima treenje“ (Augenblick) je zanimiv instrumental brez predloga in pa dual.

Da je Trubar napačno prestavil in rabil „vseho“ za „vseko“ (v skalo vsekán grob??), se mi zdi neizrečeno prisiljena razlaga. Če bi bil Trubar res pisal „vseha“, bi utegnil pri tej obliki kdo misliti na suhoto t. j. sploh suh prostor pod streho, mostovž, gornjico (Söller, Erker, Sommerlauben) i. t. d., če bi si tudi take oblike ne znal razložiti. Glagol „usehniti“ bi ga morda premotil. — Toda stvar je popolnoma drugačna, kajti Trubar ni pisal „vseho“, ampak „vesho“. Ravno na citiranem mestu je tiskovna napaka, takoj na naslednji strani pa stoji pravilno „vesho“. Treba je samo celo zgodbico pazljivo prebrati, pa je vse jasno. — „Tabita je vmerla, inu kadar fo no omili, fo no polushili v eno vseho (!)“. Poslali so po Petra in ga prosili, da bi se mu ne utragalo do njh priti. Peter vstane in gre. — „Inu kadar Peter kiakai pride, ga pelajo v to vesho“. — Kam so peljali Petra? V tisto vežo, kamor so bili prej umrlo Tabito položili, ne pa v grob v skalo vsekani!

Končnica v pomanjševalnih oblikah osebnih imen napravljenih s sufiksom **ar** je kratka in če ima naglas, tedaj je ta **è**, ne pa **é**. Kakor imamo deklè, prismodè, kozlè tako tudi Kobè, Jerè, Ažbè i. t. d. Pravilno bo torej menda tudi Francè, ne pa Francé.

L. Pintar.

Kalac Ante, Biskup dr. Juraj Dobrila. Spomen-knjiga stogodišnjice njegova rođenja. Uredio * * * prepošt u Pazinu. 1912. 8°. XI + 326 + 8 str. Cena 4 K.

Za stotnico rojstva Jurija Dobrile, istrskega Slomška, je izšla ta knjiga, ki je ostala precej neopazena. Dasi je zelo obsežna, vendar čitatelj iz nje ne dobi prave slike Dobrilove dobe, ki je bila za Istro pravi prepord; tem več mesta pa zavzema pobožna fraza, ki jo zamenijo tu in tam ostri izrazi o liberalizmu („Poput lernejske hidre pomalja sve većma u najnovije dobe bezvjerstvo svoje mnogobrojne ralje, iz kojih sipa svednevice pogubni otrov, što truje mnogim lakoumnim ljudima pamet i srce“, str. 207). Dr. Ivan Pregelj je v slovenskem jeziku v knjigi pričel življenjepís Slomškov in članek „Valvasor in Istra“.

Izmed poedinih člankov naj omenim tu nekatere, ki imajo več ali manj zanimivo konkretno vsebino; tako urednikov članek: Kako je bilo u Istri koncem XVIII. i početkom XIX. stoljeća. — Životopis biskupa Dobrile. — Biskup dr. J. Dobrila kao književnik (molitvenik). — Biskup dr. Dobrila u saboru i u zastupu kući carevinskog vijeća (od Spinčića). — Dobrila u pismenom saobraćaju (od M. Mandića). — Akademsko društvo „Dobrila“. — „Roverija i Dobrila“. Roverija se zove kraj ob cesarski cesti iz Pazina proti Pulju s selom Juršiči, nekđaj silno zapušćen, dokler ni ustanovil Dobrila tam župe in nastavil župnika Josipa Velikanjo, Slovenca iz Idrije, ki je Roverijo kakor izpreobrnil.

Dr. Fr. Ilesič.

Glasba

Koncert „Glasbene matice“ dne 22., 23. in 26. aprila. Naš dični skladatelj P. Hugolin Sattner je uglasbil Gregorčičevo odo „Oljki“ za soli, zbor in orkester. To kantato, kakor je skladatelj nazval svoje delo, je proizvajala „Glasbena matica“ v treh koncertih v „Unionu“. Kako se je skladatelj v muzikaličnem oziru poglobil v Gregorčičevo pesnitev, poročam na drugem mestu. Delo in proizvajanje je uspelo popolnoma. Sattnerjeva invencija je neprisiljena, lahko tekoča, ponajveč pristna in izvorna, melodika bogata in izrazita, inštrumentacija nad vse pričakovanje modernizirana, razmerje med solisti, zborom in orkestrom pravilno. Hvalevredna je tudi zmerna uporaba instrumentov kakor tudi posameznih godalnih, lesnih in kovinskih skupin v orkestru. Sattnerjev oratorij „Assumptio“, ki ga je „Glasbena matica“ izvajala pred dvema letoma v štirih koncertih, je sicer efekten in zato tudi širšemu občinstvu s svojim veselim razpoloženjem bolj prija, a njegova kantata „Oljki“ ga zlasti, kar zadeva moderno muzikalno tehniko, absolutno daleko presega. Kljub majhnim hibam je to poleg Lajovčeve „Gozdne samote“ doslej najpopolnejša slovenska celotna skladba.

Izvajanje je bilo prav dobro. Sopranski part je pela gospa Fanetta Hermsdorff-Bilinova zadovoljivo; kot izborna šolano pevko pa se je izkazala v Weberjevi Oberon-ariji, ki jo je pela pri drugem koncertu s spremljevanjem orkestra. Prav dobro je dovršila svojo altovsko vlogo članica pevskega zbora „Glasbene matice“ gdč. Cenka Severjeva. Njen glas je čist, lep in poln, interpretacija vseskozi pravilna in občutena. Iskreno ji čestitam k njenemu prvemu uspelemu nastopu. Gosp. Ivan Levar, operni pevec iz Aachena, bi se bil vzpričo svojega bogatega pevskega materiala gotovo bolje izkazal, ko bi bila vloga pisana zanj kot baritonista, ne basista. Zato pa je tem prijetneje presenetil, ko je v tretjem koncertu s finim občutkom prednašal nekaj modernih pesmi naših skladateljev Lajovica, Kreka in Gerbića. Isto velja o gospe Hermsdorf-Bilinovi, ki se je v dveh Krekovih pesmih in posebno v Lajovčevi „Pesmi o tkalcu“ posebno odlikovala.

Zbor „Glasbene matice“ je žel splošno pohvalo, ki jo za svojo nesebično požrtvovalnost zasluži v polni meri. Največja zasluga za prireditev pa gre mojstru Mateju Hubadu, ki s svojim smotrenim in navdušenim delom kljub mnogim oviram in zaprekam vodi „Glasbena matica“ do vedno lepših uspehov in novih zmag.

Obisk je bil pri vseh treh koncertih velikanski, navdušenje odkrito in iskreno. Brošurica, ki jo je ob tej priliki izdala „Glasbena matica“, je obiskovalcem koncerta kljub pokvarjenemu Gregorčičevemu besedilu in tiskovnim pogreškom dobro služila.

Anton Jeršinič.

Narodna knjigarna

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7

se priporoča slav. občinstvu za dobavo **knjig vseh strok** in **vseh jezikov** ter za **naročevanje vsakovrstnih nepolitičnih časopisov.**

Z „Narodno knjigarno“ združena

trgovina s papirjem, pisalnimi in risalnimi potrebščinami

je preskrbljena z najizbornejšim blagom in priporoča vsakovrsten **papir**: kancelijski, konceptni, pismeni, ministrski, dokumentni, ovitni, barvani in za pisanje na stroj; ima svojo bogato zalogo

krasnih kaset pisemskega papirja,

veliko izbiro vsakovrstnih svinčnikov, peres, peresnikov, radirk, čopičev, črnih, barv, kred itd. ter vse risarske in slikarske potrebščine zlasti za realce in gojence obrtne šole.

Nadalje je v zalogi bogata izbira

trgovskih knjig

vseh vrst v različni vezbi, istotako **notezov, beležnic** kupnih knjižic in sploh vseh potrebščin te stroke.

Kmetska posojilnica ljubljanske okolice

registrovana zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani

:: obrestuje hranilne vloge po čistih ::

4³/₄ %

brez odbitka rentnega davka, katerega
plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.

Posojilnica posojuje svoj denar na varna
kmečka posestva, radi tega je tudi ves
denar pri njej popolnoma varno naložen.

Gospodarstvo posojilnice vodijo gg.:

Ivan Knez, veletržec in velepos. v Ljubljani.
Andrej Šarabon, veletržec in pos. v Ljubljani.
Josip Lenče, veletržec in posestnik v Ljubljani,
Ivan Mejač, veletržec v Ljubljani,
Anton Pogačnik, posestnik v Spodnji Šiški,
Franc Jarc, posestnik v Medvodah,
Avgust Jenko, posestnik v Ljubljani,
Alozij Vodnik, kamnosek in pos. v Ljubljani.

Rezervni zaklad K 800.000.—.

Upravno premoženje koncem leta 1912 K 19.000.000.

:::: **Ustanovljeno leta 1881.** ::::